

VI Делегатська конференція

**Організації українських націоналістів
за кордоном (ОУНз)**

Мюнхен 1980
diasporiana.org.ua

VI Делегатська конференція

Організації українських націоналістів
за кордоном (ОУНз)

Політична рада ОУНз
Мюнхен 1980

Ukraine und Diaspora e. V.
Hirschbergstraße 1, 8000 München 19

Druck: Gebrüder Westenhuber
Heimeranplatz 4, 8000 München 2

Іван Чорній

Про конференцію

(На підставі протоколу)

20-21 жовтня 1979 року відбулася у Брадфордї (Великобританія) VI Делегатська конференція Організації українських націоналістів за кордоном (ОУНз). Учасниками були делегати з Австралії, Великобританії, Німеччини, США, Франції і Швеції. Крім делегатів присутніми на Конференції були члени ОУНз з Великобританії.

Конференцією проводила Президія у складі: інж. Мирослав Болюх — голова, Святослав Василько — заступник голови, Василь Томків і мгр Іван Чорній — секретарі.

Представником Президії Закордонного представництва Української головної визвольної ради і «Прологу» був д-р Мирослав Прокоп з США. Гістьми Конференції були ред. Михайло Добрянський з Лондону від УНДО, мгр Костянтин Зеленко від Українського демократичного руху у Великобританії, Леонід Плющ з Парижу і д-р Микола Радейко з Норвегії. Усні привіти Конференції склали д-р М. Прокоп і ред. М. Добрянський, письмові привітання наспіли від Осередку УДР в Лестері (Великобританія) та від Осередків ООУНз з Канади і з США.

У звітній доповіді голови Політичної ради д-ра Богдана Кордюка та у звітуваннях від крайових центрів (М. Болюх, В. Василько, К. Гарбар, Р. Ільницький, К. Митрович, І. Чорній) відмічено активну участь членів ОУНз у діяльності української еміграційної спільноти й особливо великий вклад людей нашого середовища також на керівних становищах численних установ у рамках громадського, культурного та суспільно-політичного життя. Помічаються порівняно великі наслідки цієї

активності не лише організованих гуртів, але й окремих одиниць у їхній індивідуальній праці, як писання, виступи, доповіді і подібне. У зв'язку з цим виявляються і симпатії та підтримка серед суспільства. На окремих відтинках — спеціально у США — спільно з партнерами з інших угруповань та з безпартійними діячами досягнуто розгалуження та поширення впливів УДРуху. Також у Англії наприклад, створився Відділ УДР з 35 членів, що має численних прихильників.

Зокрема велике значення має постійна активність у суцільній системі об'єднання українських суспільно-громадських організацій у далекій Австралії, де доводиться поборювати труднощі, спричинені великим віддаленням громади від інших центрів українського організованого суспільства на еміграції. Праця членів нашого середовища на відповідальних становищах проходить на конструктивній базі загально-громадської солідарності.

Характерним для французького терену у пройденому часі було вчасне й інтенсивне включення до заходів для оборони українських політичних в'язнів у Радянському Союзі. Позитивно є співпраця у публікації бюлетеня французькою мовою для інформації чужинців та підтримки руху спротиву в Україні. Зрозуміло, що популярність і значення української справи помітно піднеслися серед французького суспільства після приїзду до Парижу Леоніда Плюща і його родини.

Поява цього першого українського дисидента на Заході зрушила і невелику українську громаду в Швеції. Представник ОУНз на цьому терені дав ініціативу для проведення збірки на допомогу родині Плюща. Відгук громадянства був незвичайно щедрий, тільки бандерівський «фронт» нічим не причинився для підтримки цих нових емігрантів з України.

Численна участь у Конференції членів ОУНз з різних місцевостей Великобританії засвідчила про внутрішньо-організаційну справність і активність цього терену. Крім того, попри постійні намагання стецьківської ОУН монополізувати всі прояви українського суспільного життя, членство ОУНз співпрацює з усіма іншими політичними середовищами та немало причинилося до розбудови УДР в Англії. Відрадним

явищем є наближення молодих кіл до нашого середовища та перебування молодших людей на місцях тих, що відходять.

У Німеччині діячі ОУНз були співзасновниками УДР і дали великий вклад у його діяльність. Були також спільні дії з ОУНм.

На внутрішньому форумі Конференції усну доповідь виголосив мгр Роман Ільницький на тему «Стан і політичні завдання української еміграції». У доповіді порушено ряд внутрішньо-політичних справ, у тому числі доволі широко з'ясовано й питання УДРуху. Та зокрема багато уваги приділено українському правозахисному рухові, Українській гельсінкській групі і особливо Закордонному представництву УГГ. Наголошено також konieczність активізації українців у політичному житті країн поселення, і тим самим впливання на широку політичну проблематику. Разом із звітними оглядами ця доповідь була широкою підставою для внутрішньо-конференційної дискусії, у якій численні учасники Конференції висловлювалися до різних тем. Ось найважливіші з них.

Підкреслено передусім потребу роблення підсумків 50-ліття націоналістичного руху та 25-ліття історії ОУНз. У наві'язанні до минулого наświetлено також питання актуальних позицій у поточній політичній роботі, де — особливо у співпраці з іншими угрупованнями — не повинні бути замовчувані досягнення основних програмових перемін і демократизації ОУН в Україні від III-го Надзвичайного великого збору та встановлення демократичної системи Українською головною визвольною радою у визвольних змаганнях в часі і після Другої світової війни.

Підкреслено коаліційний характер УДРуху, у рамках якого співдіючі партнери мають доволі багато спільних програмових положень, які дають корисні передумови для спільного здійснювання актуальних завдань. Не порушуючи питомої ваги й індивідуального обличчя окремих угруповань, УДР має перспективи поширювання і скріплювання демократичних сил на еміграції.

Така дійова програма української еміграції важлива зокрема з огляду на розвиток подій в Україні і з аспекту

конечности творити якнайширшу базу підтримки українському правозахисному рухові, особливо Закордонному представництву УГГ. Становище ЗП УГГ в оперті на УГГ на Батьківщині та в стосунку до еміграції з'ясував у дискусії формально компетентний для цих справ член ЗП УГГ, гість Конференції Л. Плющ. Згадуючи про практичні, особливо фінансові труднощі, які гальмують роботу ЗП УГГ, він вказав на те, що ЗП УГГ, як речник руху в Україні, структурально і морально-політично зобов'язане діяти в рамках своїх повноважень. У такому характері ЗП УГГ пов'язується зі Світовим конгресом вільних українців (СКВУ) — як громадською централею, поскільки вона підтримує правозахисний рух в Україні.

У дискусії наголошено також, що поділ у суспільстві є нормальним і здоровим явищем демократії, при чому державницьке мислення повинно визначувати межі розбіжностей і критерії національної єдності.

Під кінець дискусії молодий учасник Конференції заявив, що вперше мав нагоду бачити, як можна вести дискусію, займатися різними становищами і висловлювати власні думки.

Важливою частиною Конференції була прилюдна сесія, у якій взяло участь громадянство Брадфорду та інших українських осередків Англії, понад 200 осіб. Були виголошені доповіді, які у такому ж порядку публікуються у цьому збірнику. Відносно дискусії, що відбулася після доповідей слід відмітити, на жаль, нездорове, зрештою широко відоме явище «визвольнофронтівського» напрямку: з'являються «запрограмовані» дискусанти, чи радше жертви системи, яким накладено обов'язок — ставити провокативні, зачіпливі питання, не конче відповідні до заслуханих доповідей, перекручувати висловлювання доповідачів і подібне. Як виявилось, головним завданням цих невідомих діячів було — вдаряти в проблеми і людей, що зв'язані з правозахисним рухом, конкретно з УГГ. Характерно, що таким відкритим форумом, як ця частина Конференції ОУНЗ, зловживає — через своїх посланців - середовище, яке само не дає можливості вгляду інакшесдумаючих громадян у свої внутрішні імпрези і не створює подібних форумів дискусії над

справами, що мають далекосяжні наслідки для всієї національної спільноти.

Критичним до такої примітивізації політичних справ було становище молодих учасників цього вечора, які виявляють зацікавлення програмовими питаннями та наголошують вимогу речевого і ділового розгляду засадничої проблематики.

У висліді доповідей про допомогіві акції деякі громадяни зразу відгукнулися готовістю та практичним зацікавленням конкретними інформаціями щодо можливостей допомоги землякам в Україні.

VI Делегатська конференція ОУНз перевибрала керівні органи організації, у склад яких, як і досі, увійшли діячі ОУНз різних теренів поселення української еміграції.

Голові Політичної ради ОУНз д-рові Богданові Кордюкові Конференція висловила признання за довголітню жертвенну працю.

На голову ПР ОУНз на нову каденцію обрано мгр Дарію Ребет.

Історія і дійсність — діяспора і материк

(Замість вступу й підсумків)

VI Делегатська конференція Організації українських націоналістів за кордоном, яка відбулася в жовтні 1979 року в Брадфордї, припала на п'ятдесяті роковини створення Організації українських націоналістів і на 25-ліття Організації українських націоналістів за кордоном. Наше середовище порівняно мало уваги приділяє «святковим» діям і, особливо, у свої методи праці воно не враховує конкуренцій у ювілейних галасуваннях. Та вже зокрема, спостерігаючи еміграційну дійсність, важко вважати політично гідними широко розповсюджені явища заглушування себе й оточення бляхою порожніх і фальшивих фраз та фанфарами патріотичної демагогії, серед якої, власне кажучи, губиться первинна історично-політична суть.

Історично-ювілейна тема порядком денним та в дискусіях Конференції була тільки частково відмічена, просто тому, що головною метою Конференції було ділове розглянення якнайбільше актуальних проблем та шукання розв'язок для найважливіших практично-політичних справ. А якщо брати до уваги ціле півстоліття ОУН, то само його відмічення далеко не дає потрібних результатів, бо все те, що вже справді становить частину історії вимагає тепер широкого і ґрунтового трактування: зібрання об'єктивного матеріалу, всебічної аналізи явищ та принаймні загальних підсумків досягнень і помилок. На сьогодні це мала б бути велика мемуарна й аналітична робота для допомоги майбутнім історикам. У таких рамках окреме завдання, що чекає здійснення — це історія ОУН від III Надзвичайного великого збору та історія

ОУН за кордоном, як носіїв і речників переломової й інтенсивної еволюції в націоналістичному русі.

Але, не зважаючи на історичні аспекти, ювілеї мають також актуальне значення: коли їх розглядати критично в конфронтації з сучасністю та з дальшими перспективами, то це є досягнення нових ступенів поступу в майбутнє.

Слід відзначити, що з приводу 50-ліття ОУН редакція журналу «Сучасність» відкрила можливість для дискусії про історичну роль ОУН та перспективи націоналістичного руху. Поміщені публікації великою мірою виявляють різноманітність аспектів у цій проблематиці. У лютневому числі 1979 опубліковано документ-звернення, що стосується до створення ОУН у 1929 році «Від Конгресу українських націоналістів». У дискусії на сторінках журналу Анатоль Камінський у статті «П'ятдесят років ОУН» дав есенційний перебір явищ і положень у розвитку націоналістичного руху ОУН-УПА-УГВР, акцентуючи досягнення не тільки «в самій історичній символіці і маніфестації ідейного принципіалізму», але і «в конкретних здобутках і вимірах силових політики», що створило далекосяжну реальну перспективність («Сучасність» ч. 4/1979). У цьому ж числі журналу поміщена також стаття Василя Маркуся «Півстоліття ОУН». Не зважаючи на те, що деякі формулювання і висновки автора можна вважати дискусійними, стаття дає доволі широку й барвисту палітру всіляких елементів у комплексі ОУН, з деяким узглядненням всіх трьох ОУН, та з основним наголошенням на ідейно-програмових, чи точніше ідеологічних проблемах. Якраз ця стаття, завдяки розгорненню питань щодо природи ОУН і частково також метод дії націоналістичного руху, показує, як багато труднощів стоїть на шляху до самого студійного розгляду окремих елементів, а далі історіософічної синтези. І так в історіографічній перспективі та загальних історичних підсумках легко можуть губитися деякі важливі, зокрема спірні питання. Та все таки, і з погляду відповідальності перед історією, а водночас і з огляду на актуальну динаміку українських процесів, внутрішня еволюція націоналістичного руху, диференціація разом з поділом колись однієї ОУН на

три окремі угруповання — це дуже важливі складники у розвитку політичної думки, політичного дозрівання державницьких масштабів. До речі, ще до звернення «Від Конгресу українських націоналістів». Поскільки за редакційним оформленням цей документ має радше загально-національний характер і не помітно в ньому яскравіших крайніх тенденцій того часу, постільки він у сучасній публіцистиці не дає стимулів для прямих критичних реакцій на окремі елементи основних положень Конгресу із зародженням у них інтегрального націоналізму. А крім цього гострота критичного відношення до цих далеких часів притуплюється, якоюсь мірою, і тому, що ніхто з націоналістичних середовищ не заперечує минулого та й не відрікається свого роду й родоводу разом з його первородними гріхами. Та це не міняє факту, що основні заложення I Конгресу стимулювали ріст, але й крайні перерости, далі важкі потрясення, а потім ґрунтовні переміни в націоналістичному русі.

В ідеологічному фундаменті початкового часу не тільки націоналістичну підметність, але й взагалі динаміку нації побудовано на елітарности націоналізму, на монополістичних основах організації, на її «монократизмі» та авторитарному принципі її внутрішньої структури, на «моральній своєзаконності» націоналістичних кадрів і нарешті — на імперіялістичній візії «самоздійснювання» нації шляхом «збільшування запасу біо-фізичних сил на поширеній рівночасно територіальній базі», в процесі «постійного переформлювання різних етнічних первнів»... і т. д. (із «Загальних означень Постанов I Конгресу українських націоналістів»). Практично тут ідеться про щось більше, як самі словесні конструкції. Разом з іншими писаннями того часу, з впливом Донцова, з плеканим культом провідництва і «змагання до нього» та з організаційною практикою — це був ґрунт, у якому глибоко закорінилося і понад півтора десятиріччя розвивалося виховання націоналістичного покоління аж до середини Другої світової війни, до III НВЗбору ОУН, що відбувся (вперше!) на українській території в горінні визвольної, ідейної і збройної боротьби (1943). У постановах цього Збору

визвольно-політична концепція ОУН дійшла до визріння на шаблі реального демократичного державного мислення, державницько-програмова і водночас гуманістична настанова ОУН виявила повне розуміння, що народ, який бореться за своє визволення, «за свободу народам і людині», мусить шанувати інтегральну вартість свободи, і свою будучину мусить будувати так, щоби не потрапити в систему власного внутрішнього поневолення; заздалегідь плекати ідею правової держави, консолідувати народні сили демократичного правопорядку.

У такому розумінні 1943 року стався основний, фактично революційний перелом у націоналістичному русі; так оформився новий політичний профіль ОУН на Україні, яка разом зі своїм Проводом також і після закінчення війни залишилася на українській землі у збройній боротьбі. Таким чином усі інші націоналістичні формації, які осталися поза новою, в Україні здемократизованою програмово-політичною та організаційно-структуральною системою, — крім назви, спільного минулого та властивого всім самостійницьким угрупованням принципу змагання до української державної суверенності — не мають нічого особливо «націоналістично» спільного з ОУН, яка стала на позиціях III НВЗбору. І з такого погляду, якщо хотіти конче ще за життя діючих генерацій, класифікувати, де кінчиться історія і де починається актуальний процес, — то період від I Конгресу до III НВЗбору, залишивши нам історично-політичну константність суверенної національної ідеї, для ОУН це історичний етап, з якого виріс наш досвід для дальшого політичного життя.

З пункту бачення еміграції і взагалі її рації існування питання зв'язку з материком у різних відношеннях — це її основна, екзистенціальна база. Політична еміграція виходить з Батьківщини завжди з якимсь ідейним вантажем. Тому зрозуміле і природне не тільки те, що еміграція зберігає свої

ідейні вартості (часом це «дорібок» цілого життя даної генерації!), але психологічно й соціологічно нормальним явищем є намагання еміграції організуватися і діяти за критеріями її ідейних настанов і відповідної диференціації. З такого погляду не властивим і недоцільним видається часом повторюване питання: чому, для чого і як довго мають існувати окремі установи, організації, політичні партії? На це можна дати банальну, але все таки, мабуть, досить природну відповідь: як довго сил вистачить. Людина має право, а часом і моральний обов'язок, не тільки визнавати, але й маніфестувати свої переконання та хотіти проводити їх у життя. Цю істину повинні льояльно прийняти і молодші генерації, для яких, з другого боку, традиційні суспільно-етичні нашарування не мають бути перешкодою у їх творчих виявах нової діяльності; здорова молода сила на ґрунті минулого і в конфронтації з його результатами має нести поступ. Так діється у нормальному житті державних суспільств, так якоюсь мірою, не чекаючи від «батьків» штучного припинення їх дії, в автономно створених формах власної наснаги повинні творчо жити нові покоління еміграції. Щождо традиційних інституцій еміграції, то, очевидно, визнавши й речники окремих ідей самі вирішують про те, де їхнє місце: в історичних аналах, на слідах «лицарів абсурду», а чи в нормальному поточному житті.

Але власне, мірилом живучості цього нормального буття еміграційних формацій може бути тільки завжди актуальна згармонізованість з дійовими змінами живих національних процесів. Тому в не-адекватному відношенні до дійсності стоять передусім усі еміграційні намагання ігнорувати й обезцінювати своєрідність сучасних виявів народнього руху в Україні, навіть беручи до уваги і те, що це ще не остаточний щабель повноти й ширини національної визвольної напруги. Нездоровим симптомом є бажання — нові течії нагнути до власної догматики, з еміграції відкидати нові елементи в методиці боротьби, реальну силу різних форм національної підметности втискати у власні уніформи, хотіти завернути власну історію. На політичній мові, маючи на увазі сучасний

характер деяких еміграційних кіл — це означає: без території, народу, влади і визнання залишатися вічним «урядом» чи «правлінням»; без революції удавати зі себе «революціонерів» не сягаючи далі еміграційних квартир, бути «керівництвом боротьби» трохи не в цілому світі; симулювати Організацію українських націоналістів там, де її нема. А взагалі до діалектики наоколо подібних тем: чи з погляду можливостей вкладу в українські визвольні змагання це таке важливе, чи ОУН (або інша партія) буде «вічною», або з другого боку, — коли саме вона має перестати існувати? чи вона має таку, або іншу назву; чи це «організація» чи «партія», тим більше, що еміграційні партії функціонально не можна порівнювати з класичними партіями в державному житті; і нарешті — чи різні комбінації переформовування партій, їх нових найменувань, штучних фузій і подібне — могли б змінити істоту їх субстанції, скріпити силу і видайність, посилити демократичний розвиток плюралістичних основ української політики? Адже попри всі такі калькуляції в умовах громадської чесності існують прямі можливості дієвої координації сил і творчої співпраці.

Отож не в схемах таких чи інших форм існування політичних середовищ суть українського політикуму на еміграції, а перш усього у прямому відношенні до самої України, до самого ядра її політичних потенцій, духовної динаміки й реальних сил народу. Роля еміграції здійснюється в чесній і дійовій орієнтації на підметність нації на рідній землі.

Вказуючи на реальну дійсність в Україні після Другої світової війни та наголошуючи вимогу пошани до ідейних прагнень народу і на цьому будуючи далі перспективи українського визвольного руху, — наше середовище на еміграції придбало «уточнене» означення — «реалітетники». Якщо йде про політику, то такий епітет аж ніяк не приносить сорому, та й нічого нам соромитись, якщо ми й тепер, у зміненому становищі знов з наголошенням вказуємо на сучасні українські політичні реалітети. І з цього погляду, в пов'язанні з теперішньою дійсністю, перед нами знов оживає історія одного чвертьстоліття; історія народження ОУН за

кордоном якраз з аспекту відношення — Край і еміграція; сумна історія нехтування живих сил народу та безправного привласнювання позицій еміграційних суддів супроти земляків у їх боротьбі за життя української людини і нації.

★

Наоколо оформлення ОУН за кордоном у поточних уявленнях і в еміграційній публіцистиці частково задомовилися неточні, а то й фальшиві окреслення, як наприклад: прийшло до розходжень в «інтерпретації» ідейних основ крайової ОУН, «двійкарі» відкололися від ЗЧ ОУН (під проводом Степана Бандери), «опозиція» розбила єдність організації, «диверсія» і подібні «класифікації», серед яких часом губиться генеза основної проблеми: власне — еміграція і Батьківщина. Поскілки остаточний розлам у тодішніх Закордонних частинах ОУН стався справді, але вже як прикінцевий акт кількарічного процесу усталення обов'язуючих позиції ОУН, що діяла в Україні, — постільки у відстані часу тим більше затирається суть і порядок подій, реляція причин і наслідків; воза ставляють поперед коней. Зовнішньо могла виходити неясність тим більше, що безпосередніми партнерами подій на еміграції кінця 40-их початку 50-их років були ті націоналісти, які визнавали становище, створене III Збором в Україні («меншість») і, з другого боку ті («більшість»), які вважали для себе вигідним робити враження, ніби вони в одній лаві з крайовою ОУН і взагалі цілим визвольним підпіллям. Насправді вони були опозицією, чи точніше відкидали все, що не підходило під старі догми ОУН. І головне: ще перед закінченням Другої світової війни вирішено, що керівництво всіх формацій визвольного підпілля залишається в Україні. Це стосувалося не лише до Української повстанської армії і Української головної визвольної ради, але самозрозуміло і до Проводу ОУН, яка перебувала також у збройному змаганні з ворогом. Поруч з технічно-оперативною конечністю, це було засадниче питан-

ня співдії з народом і відповідальности та компетентности рішень там, де безпосередньо ведеться боротьба. За кордон вислано тільки Закордонне представництво УГВР, в якому було й кілька членів Проводу ОУН. Коли ж після війни частиною еміграції стали члени організації, звільнені з німецького ув'язнення, а серед них і II Збором ОУН у Кракові (1941) вибраний провідник ОУН Степан Бандера та голова тимчасового Правління у Львові Ярослав Стецько, і тим самим заіснувала потреба спільно оформитися за кордоном, — то виявилось, що більшість провідних людей, які не переживали воєнних років і збройної боротьби на Батьківщині, не визнають всього того, що сталося в Україні без них. У їхньому розумінні створився «безправний» стан: УГВР не мала постати, бо ж було Правління 41-го року; III Збір ОУН «не мав права» міняти програмові питання, він відійшов від націоналізму; здемократизована внутрішня структура Проводу ОУН «незаконна»; недійсний є вибір Бюра Проводу і його голови, бо ж був у Кракові вибраний провідник ОУН, висланці ОУН з краю мають Степанові Бандері передати керівництво всією ОУН, також крайовою.

Для організаційної консолідації на еміграції створений спільний Закордонний центр ОУН з провідних членів «краківської» і крайової груп у такому становищі не міг дати розв'язки конфлікту передусім тому, що делегати крайового Проводу не були компетентні будь-кому передавати «владу в Україні». А втім, ішлося про засадниче: про визнання ідейних основ, демократичної суспільно-політичної програми, під гаслами якої ішла визвольна боротьба; про зречення з монопольних претенсій ОУН та з автократичного провідницького принципу її внутрішньої побудови; і нарешті генерально — про збереження питомої ваги і пріоритету материка та правної і фактичної позиції крайового керівництва на базі безпосередньо-підметної ролі активних сил народу. Перенесення цих проблем і зудару цих двох, ґрунтовно суперечних течій на ширше форум новостворених Закордонних частин ОУН, тільки з еміграційної перспективи створило враження «бандерівської більшости». Насправді, у відношенні до сил

діючих в Україні, опозицією не були висланці з України, тільки ЗЧ ОУН, очолені провідниками «краківської лінії», які разом зі своїм «масовим» членством були незначною меншістю в стосунку до крайової ОУН. І так крайова «опозиція» в ЗЧ ОУН після всіх спроб закріпити обов'язуючий програмовий фундамент та привернути серед членства за кордоном правовий престиж керівництва тодішньої «воюючої України» — створила окреме угруповання — ОУН за кордоном. Це був акт доконаний тоді, коли Проводом в Україні покликана до життя Колегія уповноважених, у складі Лев Ребет, Зенон Матла і Степан Бандера (Бийлихо) не змогли на ширшій базі тодішніх ЗЧ ОУН зреорганізувати їх на демократичних засадах згідно з позиціями та дорученням Проводу в Україні. Отож чверть століття тому, після цілого ряду офіційних вияснень і правних актів некомплетної Колегії уповноважених (особливо з лютого 1954) та Проводу ОУН в Україні, демократично проведена І Делегатська конференція зреформованої групи ЗЧ ОУН в грудні 1955 (що невдовзі прийняла назву ОУНз), на основі нового демократичного статуту реалізувала до кінця, в дусі крайових тенденцій, демократичний принцип визвольної політики.

Наша публіцистика 50-их років давала постійно з різних аспектів дальші причинки для роз'яснення становищ і спірних питань. Хто хотів, мав змогу зрозуміти проблеми і згідно з переконанням зайняти позиції. Маючи на увазі безоглядність чи коректність у суперництві, у статті «На новому шляху» В. Маркусь писав: «Наші противники пустили в рух всю демагогію, щоб компромітувати окремих людей, інституції й програму визвольного руху. Нам важко було реагувати тими самими методами й подібним арсеналом аргументів... Можливо, що саме з цих мотивів поважна частина низового членства ЗЧ ОУН піддалася впливам пропаганди групи Ст. Бандери і не включилася до реорганізованих ЗЧ ОУН». (тижневик «Український самостійник», ч. 2-3/1956). І у слові уповноваженого Проводом ОУН в Україні Л. Ребета на Конференції читаємо: «Доводилося нам зазнати вибуху несподіваної ненависти та злоби з боку інакшемислячих та

презирством годованих земляків наших... Ненависть до свого, до українця — це явище противне ідеї націоналізму, ідеї національної спільноти, кровного братерства, і ми її відкидаємо та будемо поборювати як кукіль посіяний і плеканий безвідповідальними людьми...» (там само).

Треба додати, що на жаль у внутрішньо політичних розправах, зрештою і досі, не мало важить роля різного типу попутників і разом з тим безсовісно використовуваних симпатиків та незорієнтованих громадян.

Як близько з проілюстрованої ситуації до дійсности нашого часу, хоч у змінених обставинах! ОУНз тісно пов'язана із Закордонним представництвом УГВР та спорідненими організаціями цілого середовища за чверть століття перетривала на своїх позиціях різні удари й підйоми у визвольних процесах України. Коли затихла зброя визвольної боротьби 40-50-их років, хоч як болючою була нова дійсність, у нас залишилася незахитана орієнтація на сили народу, на нові потенції відродження нації у різних виявах її змагань за життя. Глибоке почуття зобов'язання кожночасно підтримувати гуманні й національні прояви у Батьківщині було і залишилося політичним фундаментом ОУНз. У «Зверненні воюючої України» до еміграції з 1949 року сказано: «Народ бо в праві вимагати, щоб українська еміграція ні в чому не відставала від боротьби на Землях». І далі, у цьому ж зверненні поставлено вимогу «толеранції і витривалости» та об'єднування «всіх людей, які прагнуть волі, без різниці расової, національної і релігійної приналежності, без різниці їх політичних переконань». Це була пряма послідовність засад III НВЗбору ОУН та програми УГВР, і ці напрямні залишилися для ОУНз заповітом для всіх стадій і форм самооборонної і визвольної боротьби українського народу. І за час найглибшої політичної тиші в Україні у публіцистиці на еміграції, зокрема в «Українському самостійнику», в «Сучасній Україні» та «Сучасності», наше

середовище не переставало голосити ідеї, іманентні широкому діапазону української визвольної політики з позицій реальної дійсності в Україні. Це було також тоді, коли в поняттях частини еміграції «там» були тільки «большевики», коли деякі еміграційні патріоти боялися зустрічі з Україною, агітували проти мистців, що приїздили з УРСР, боялися «обміну» і будь-якого діалогу з земляками, боялися осквернити свою «ідеологічну чистоту». У цей найглухіший час ОУНз користувалася підтримкою ЗП УГВР і «Прологу», передусім завдяки великому вкладові цих установ в інформаційну працю щодо становища в Україні, та співдіяла також у цьому напрямі.

Від перших порухів нової активності кінця 50-их, через усі вияви ширшого пробудження у прямованнях 60-70 років, через духово-культурне відродження та різні явища намагання гуманізації й ревізії пануючої системи, в течії соціальної і національної самооборони, викривання політики русифікації, протестів проти всяких зловживань, через посилення дисидентського спротиву та правозахисний рух, в наявності поглиблення національної свідомості і оборони національних позицій — у всій цій дійовій дійсності наше середовище бачило змисл історично-політичної логіки в українській національній динаміці; ОУНз знаходила підтвердження своєї орієнтації на народ у Батьківщині. Підсумки і програмовий відбиток цієї настанови помітні в постановах усіх Делегатських конференцій ОУНз. Зокрема передостання, V Конференція ОУНз, що відбулася у листопаді 1972 року в Нью-Йорку, у своїх «Постановах до сучасного моменту», у широкій аналізі становища в Україні віддала дуже багато уваги всім цим явищам самотубного гуманного і національного руху. З довірям до українських патріотів, синтезуючи нові процеси в Україні під поняттям «Український демократичний рух» та не ідентифікуючися із системою його дії, ОУНз виявила реальне зрозуміння для самої еволюції та тактичних прийомів цього руху. В одному із численних пунктів цих «Постанов» щодо України читаємо: «...хоч ідеологія УДР не наша і не наша його програма, то ОУНз радіє його виникненню, як доказом невмі-

рущих сил нашого народу на його шляху до повної державної незалежності»... І далі... «ОУНз вважає допомогу тому рухові та іншим патріотичним силам, які ще можуть постати в Україні, за один із головних обов'язків свого існування на чужині» (місячник «Український самостійник», ч. 2/1973). А коли на Заході стали відомими важкі репресії над українськими патріотами 1972 року, голова Політичної ради ОУНз Богдан Кордюк у статті «Погром на всіх лініях» писав: «Москві і тим разом не вдасться придушити український народ, позбавити його особовости та прагнення до політичної підметности. За останнє сторіччя, — не зважаючи на війни, революції, штучний голод, на спроби фізичного і духового геноциду, — український народ став розвинутою, повноцінною, свідомою своєї ваги нацією» («Український самостійник», ч. 5/1973). У тому ж числі журналу, у статті «До підсумків січня 1972 року» Анатоль Камінський, аналізуючи процеси в Україні, підкреслюючи досягнення, посунений вперед розвиток української політичної думки та скріплення всього національного потенціалу, — доходить також до подібних висновків: «... немає сумніву в тому, що після теперішнього часткового паралічу та демобілізації протирежимних сил, український самооборонний рух відновиться в проглядному часі з ще більшою напругою».

Наступні роки виявили, що оцінки були правильні і передбачування були реальні.

Від V до VI Делегатської конференції ОУНз пройшло сім років (1972—1979), загальною картиною на еміграції доволі відмінних від часу попередніх каденцій. До 70 років політичне життя на еміграції у своїй істоті майже стагнувало у статичі усталених структур, і тільки останні роки принесли дійове зрушення і змістовне збагачення еміграції. Це явище по собі не було автогенне. Імпульси прийшли з Батьківщини, сягаючи все ширше в безпартійне громадянство, і також частково

впливаючи на диференційованість настанов у середині деяких партій. Все сильніший прибіг живущих відомостей про скріплення руху спротиву в українському народі, подиву гідна мужність української людини, постання Української гельсінкської групи, а тим самим і включення українських дій у світову програму і міжнародню систему оборони суверенних всеосязних людських прав, щораз виразніше профілювання національно-самостійницьких прямувань в Україні — все це цілющим струменем пропливло по українській еміграційній спільноті. І особливо зовсім безпосередньою мовою промовила Батьківщина до еміграції устами українських дисидентів, які знайшлися серед нас. Ці свіжі впливи, поява і дія нової еміграції, відмінна від засвоєних схем, збурила застояне плесо еміграційного естаблішменту. І знов набрало гостроти розчленування по лінії материк і еміграція. Широкі кола громадськості щирим серцем і відкритим умом прийняли земляків «за своїх», зрозуміли важливість їхньої ролі у вільному світі, виявили готовість разом з ними намагатися скріпити спільний фронт з Батьківщиною. Тільки «Визвольний фронт» еміграційної «революції» разом із своїми союзниками, для яких у політичній практиці дуже далека всяка демократичність, — зайняли окреме, «суверенне» становище і знайшли знов «ворогів», з якими можна зблизька воювати. Вони не покидають своєї уявної ролі найвищих авторитетів України, для них дія в Україні не досить «принципова», «революційна» ОУН хоче за кожним українським підпільним кущем бачити партійного друга, який тільки те й робить, що чекає на накази від еміграційних «провідників».

Без сумніву, існує частина чесних громадян, яких критичне відношення до нових явищ дисидентського характеру виходить із нерозуміння всієї складності становища, нанесеного кількома десятиріччями советчини, також — природно, деякими різницями ментальності, та специфічними ситуаціями, які зумовляють своєрідність стилю і метод громадсько-політичної активності. Не всім колам зрозумілі мірила політичної доцільності окремих прийомів боротьби на

різних її етапах. Отож найчорнішою сторінкою еміграційного свавілля є демагогічне зловживання цим «фронтом» емігрантів у поборюванні нової генерації українських патріотів.

Завдяки глибокій програмовій переконаності та незмінній увазі до підметної ролі Батьківщини, те що виростає на нових етапах українського визвольного процесу ОУНз приймає згідно із завжди актуальним заповітом з України: «об'єднувати треба всіх людей, які прагнуть волі, без різниці расової, національної і релігійної приналежності, без різниці їх політичних переконань». Відповідно до принципів ОУН, визнаних III Збором в Україні, звільнившись від тоталістської догми «єдиноправильної» філософії, та від «обов'язку» накидувати всім один світогляд, — ОУНз перетривала на цих демократичних заложеннях визвольної політики і незалежного державницького мислення для того, щоб і тепер реалізувати ці засади однозгідно з новими визнавцями демократичних ідей людської і національної свободи. Нова конфронтація з оцими живими в Україні ідеями та з їхніми речниками за кордоном принесла нашій організації моральне скріплення і ще раз підтвердила правильність і доцільність таких політичних позицій.

Коли ОУНз разом з іншими демократичними фракціями не вдалося на базі Української національної ради, серед повного розладу демократичної законности в ній, — здійснювати визвольну політику на засадах респектування і дійового враховування питомої ваги національних сил в сучасній Україні, — тоді ОУНз успішно далі активізувалася у процесі об'єднування між середовищами і людьми, спорідненими подібним розумінням ролі реальних потенцій і демократичного руху на Батьківщині. Спершу в рамках Конгресу української вільної політичної думки, а потім у коаліції з Українською революційно-демократичною партією та Українським національно-демократичним об'єднанням у спільно створеному Українському демократичному русі — ОУНз виявилася на ширшому громадсько-політичному форумі.

Отож зрозуміло, що у висліді розвитку подій в Україні і водночас у такій системі власних програмових принципів

головна увага VI Делегатської конференції ОУНЗ була скерована передусім на правильну оцінку становища на Батьківщині; на з'ясування відношення до нових її речників на Заході, зокрема до новопосталої Закордонного представництва Української гетьманської групи; на мобілізацію підтримки цьому Представництву і взагалі гуманним та патріотичним процесам, також можливо в нових формах, — і жертвам насильства в Україні; і нарешті не меншою мірою — на будівництво співзвучності та співпраці з усією українською демократичною громадськістю за кордоном.

Згідно з нашими демократичними заложеннями ми визнаємо ідейний і політичний плюралізм, при умові чесних засобів суперництва. Щобільше, ми спостерігаємо різноманітність переконань сучасних діячів руху опору, і ми сподіваємося, що природним порядком, на органічному ґрунті визволеної душі української людини в Україні розгорнуться різні напрямки суспільно-політичних сил. Однак, в ім'я власне бажаної свободи, кожний переконаний демократ має право і обов'язок відкритими чесними методами поборювати всякі антидемократичні крайності. В такому дусі ОУНЗ зобов'язана бути в ідейному діалозі з інакшесловлячими, також із земляками в Україні. Такий обмін думками, принаймні публіцистично — це необхідний складник спільних прямувань на зрілому щаблі політичної культури. Тільки таким чином може визрівати вирівнювання і синтез різного у здорову національну єдність та пошанування правовості у державно-творчому будівництві.

У стратегію визвольних змагань, очевидно, слід враховувати, поруч з іншими методами, також і можливість, чи умовно, конечність революційної боротьби. Щодо цього наше середовище у своїх положеннях і публіцистиці вже нераз висловлювалося. Але ніхто на еміграції, зокрема на тлі сучасного правозахисного руху в Україні, не має права обдурювати та баламутити громадськість фальшивими «революційними» позами і фразами; ніхто з безпечного місця не має права шкодити народові на Батьківщині безвідповідальними еміграційними фікціями революції чи підпілля, що

зрештою може бути використане і в провокаційному пляні ворога. Коли хтось сміє твердити, що в Україні діє ОУН, то нехай відповість на питання: чому тоді та ОУН сама за себе не голосить землякам і світові про своє існування, якщо це мало б справді бути потрібне для успіхів боротьби?! І нарешті, — нехай ніхто з еміграції не накидує Україні провідницькі претенсії у той час як народ діє за власними реальними концепціями і сам видає керівні особистості нового руху.

Організація українських націоналістів за кордоном стоїть на ідейному фундаменті таких морально-гуманних, незалежницьких національно-політичних і соціально-демократичних постулатів, які характерні і для основних тенденцій сучасних визвольних прямивань на Батьківщині. У цьому — політична істотність і стрижень внутрішньої стійкості організації та всього нашого середовища; виправданість існування на еміграції та перспективність дії і вільної співпраці з іншими демократичними силами під одним вирішальним знаменником: принципи національно-державної суверенності.

Українська визвольна проблема на тлі світових подій

Понад 50 років тому, коли постала Організація українських націоналістів (ОУН), політична ситуація в світі була зовсім інша, ніж тепер. Хоча президент США Вілсон після першої світової війни проголосив був тезу про самовизначення народів, то вона була здійснена тільки частково. США відтягнулися від гльобальної політики. Радянський Союз, виснажений війною і революцією не становив поважної загрози іншим державам і загалом не був великою потугою. Держави антанти — Великобританія і Франція — надавали тон світовій політиці. Франція, панівна потуга в Європі, створила була союз держав «малої антанти», в яку входили Польща, Чехо-Словаччина, Румунія і Югославія. Цей союз мав забезпечувати тривалий мир в Європі, відгороджувати Радянський Союз («кордон санітер») і відділювати його від Німеччини. Як показали пізніші події, така політична конструкція виявилася слабкою і крихкою. Послаблена і принижена програною війною Німеччина вже в 1922 році підписала з Радянським Союзом у Рапалло договір, який започаткував живу виміну товарів між обидвома державами і співпрацю на військовому полі. В'язання Німеччини з Росією були завжди фатальними для народів середньої і східної Європи. І тут треба сказати, що тінь Рапалло лютентно зависла над Європою й дотепер. У 1929 році виникла велика господарська криза в цілому світі, яка значною мірою підсилила радикалізацію політичного життя в усіх державах, особливо в т. зв. ревізіоністичних, скривджених Версальським договором. Територія України, у висліді війни, революції і мирових договорів у

Версалі і Ризі, була поділена на чотири займанщини — російську, польську, румунську і чехо-словацьку. В Радянській Україні тривала ще доба т. зв. українізації, а в народі була ще свіжою пам'ять визвольних змагань; їхні учасники були ще в силі віку.

У Галичині діяла від років Українська військова організація (УВО), яка, однак, не мала вже підтримки вахляра українських політичних партій; більшість з них тільки по лінії т. зв. угової політики. Нас, тоді молодих націоналістів, обурював розрив між високопатріотичними фразами представників легальних партій і їхніми практичними політичними посунами. Для УВО виникла потреба створити підбудову і надбудову. Як на еміграції, так і в Галичині діяли вже різні націоналістичні гурти і групи. За кордоном відбулися в листопаді 1927 року і в квітні 1928 року конференції українських націоналістів. У висліді на I Конгресі українських націоналістів, який відбувся 28 січня — 3 лютого 1929 року в Відні, постала ОУН. До неї ввійшли за кордоном особи та політичні групи виразно протибільшовицькі. Цей критерій властиво вистачав. Натомість у Галичині гурт молоді ставив до членства в ОУН більші і суворіші вимоги — характерологічні і політичні, тобто твердість та стійкість характеру і принциповість та безкомпромісовість. Адже ОУН в умовах польської окупації мусіла діяти підпільно і бути готовою на жорстокі поліцейні переслідування та довгорічні судові вироки. На I Конгресі ОУН були лише два делегати з краю — Степан Охримович і Степан Ленкавський. Після повернення з Конгресу вони з великим респектом висловлювались про полк. Євгена Коновальця і позитивно про деяких учасників Конгресу, але ряд інших, на їхню думку, в умовах в краю надавались б радше до легальних партій УНДО, а не до ОУН. Молоді члени ОУН у краю висунули конечний постулат, найважливіше завдання для ОУН, безпосередню боротьбу з *данім окупантом*, з яким ніколи не можна йти на жодні компроміси. Боротьба з ним не сміє обмежуватися до терористичних акцій, а має проходити широким фронтом на всіх ділянках, щоб революціонізувати маси. Тодішня, пере-

важно студентська молодь, будучи дітьми, глибоко переживала невдачу наших визвольних змагань і приписувала її старшому поколінню, очевидно з винятками. Так, напр., Юліян Бачинський, автор праці «Україна ірредента», і Володимир Старосольський, обидва соціалісти, були нами високо ціновані. Бо йшлося при тому не конче про критику та обвинувачування ідеологій чи програм, а про поведінку і поставу під час визвольних змагань. Нам трудно було зрозуміти і виправдати хитання Української галицької армії (УГА), яка в'язалася то з більшовиками, то знову з Денікіном, трудно було зрозуміти, що не дійшло до справжнього, не тільки декларативного, здійснення соборності і врешті, як могло дійти до зречення західньо-українських земель урядом УНР на користь Польщі. Як приклад гідний наслідування висувано полк. Євгена Коновальця, який воював за соборність, не визнав договору УНР з Польщею і продовжував боротьбу, керуючи УВО. Рішуче заперечую, що націоналізм на наших землях був якоюсь копією фашизму чи націонал-соціалізму. Це був просто патріотичний рух з бойовою настановою, який лише з упливом років набрав деяких ознак фашизму чи нацизму, зрештою поверхово. Ніхто з нас тоді не мав докладнішої уяви ні про фашизм, ні тим більше про нацизм. Історики, досліджуючи деякі документи ОУН того часу, роблять не конче правильні висновки. Ці писання не завжди відзеркалюють суть справ. Тут не місце на ширше з'ясування. Хочу підкреслити лише, що умови безпосередньої боротьби вимагали від крайовиків передусім активної постави та політичної дії. За кордоном вистачали писання і декларації, в краю вимагалось акції, повного заангажування, готовости до жертви. Така різна настанова була по суті підставою конфлікту, який doprowadив до розколу в 1940 році. Усвідомлення, що ОУН в краю має вирішальну роль, а не еміграція, було також одним з елементів другого розколу напочатку 1954 року. Цього маємо дотримуватись тепер і на майбутнє.

У 30-тих роках ОУН на західніх землях становила найсильніший політичний фактор в українському житті. Вже в 1932

році щоденник «Діло» писав, що ОУН діє, а легальні партії обмежуються лише до того, щоб займати становище до діяльності ОУН.

Друга світова війна не зламала ОУН — ні перша більшовицька окупація в 1939 році, ні німецька в 1941 і пізніших роках. Навпаки, ОУН скріпилась, а навіть якоюсь мірою поширилась на східні землі. Натомість легальні партії перестали існувати. Зустріч із дійсністю в східній Україні дала для ОУН поштовх до ревізії багатьох понять. Зрештою визріло усвідомлення, що протиставленням російському більшовизмові аж ніяк не може бути екстремізм нацистського типу. Вислідом зіткнення двох, ніби протиставлених, насправді подібних сил на сході Європи були постанови III Надзвичайного великого збору (НВЗ) ОУН у 1943 році, які зобов'язують ОУН і тепер не лише формально, але й по суті.

Безпосередньою боротьбою на два фронти ОУН, Українська повстанська армія (УПА), Українська головна визвольна рада (УГВР) зберегли честь нації та її політичну підметність. Якщо б не було цієї боротьби, то українці залишилися б лише т. зв. коляборантами — російськими або німецькими.

Подібну ситуацію в колах ОУН передбачувало давніше. Пригадую собі розмову з Миколою Сціборським пізньою весною 1932 року в Данцігу на тему, як бути ОУН у випадку польсько-російської війни. Ми зразу погодились, що ОУН приречена в такому випадку воювати на два фронти, бо хоч виграна буде сумнівна, але залишиться чергова легенда збройної боротьби.

ОУН — УПА продовжували безпосередню боротьбу з окупантом до перших 50-тих років. З того часу ОУН в Україні не діє. Але далі залишається недавня легенда збройної боротьби, ще живуть деякі її учасники. І так всілякими нитками в'яжеться боротьба ОУН із пізнішим рухом опору в Україні.

Друга світова війна і 34 роки післявоєнного часу змінили докорінно політичне обличчя світу. Зміни приходять поступо-

во далі і в часі т.зв. миру, хоча, ми їх не завжди реєструємо та усвідомлюємо. Заіснували дві надпотуги — США зі своїми союзниками і СРСР зі своїми сателітами. У перших післявоєнних роках США були практично єдиною надпотугою і про ці роки можна говорити як про «пакс амерікана». Але з упливом часу СРСР, завдяки освоєнню ядерної зброї і успішній та послідовній зовнішній політиці, дорівнює США. Скажимо просто: якби не існував СРСР, то не існувала б постійна загроза третьої світової війни, не було б гонки зброєнь. Бож ще тільки СРСР залишився імперією давного типу, яка продовжує експансивну політику, прикриваючись лицемірно ідеями комунізму-інтернаціоналізму. Насправді російська імперія не розпоряджає вже жодною місією, а тільки голою збройною силою. Давні, наднаціональні ідеї царської Росії — третій Рим, православ'є, панславізм (як зрештою всі т.зв. рухи — панарабізм, пантюркізм, пангерманізм) — вижилися. Подібне сталося і з російським більшовизмом, марксизмом-ленінізмом. Його засяг обмежується до простору опанованого чи контрольованого російськими збройними силами, або господарсько повністю залежного від СРСР (Куба, В'єтнам). Інтернаціональний комунізм як універсальна ідея практично вже не існує, хоча сам марксизм у різних формах має ще величезний вплив на мільярди людей. Натепер маємо китайський марксизм, югославський, різні форми т.зв. еврокомунізму, а в обсягу радянської імперії виразно позначається національні комунізми в Румунії, Польщі, Чехо-Словаччині. Образово російсько-більшовицька імперія була за Сталіна помальована однородною червоною фарбою від Берліна до Шанґаю, але з упливом часу ця фарба полиняла, злущилася і всюди прозирають національні фарби. Якраз найбільш динамічною політичною силою в нинішньому світові є націоналізм. Не нацизм чи фашизм, а змагання народів до самовизначення, самоуправління, суверенності в рамках нації. Це стосується західного, підрядянського і т.зв. третього світу. Лише для прикладу наведу в Європі басків, каталанців, бретонців, корсіканців; в СРСР не лише всіх республіканських народів, але й кримських татар, чеченців

євреїв та інших; у третьому світі кудрів, патанів і різних народів у рамках Ірану, Індії, Індонезії тощо. І цей динамічний рух годі буде спинити, він не зворотний. З другого боку, є в світі тенденція творити наднаціональні чи наддержавні об'єднання, інституції як Європейська спільнота, Арабська ліга, Об'єднання африканських держав, еспанськомовних держав і нарешті Об'єднані нації. Але чи між національними рухами і національними об'єднаннями є конче протиставність? Творення союзів чи об'єднань рівнорядних державних партнерів не заперечує конче суверенності національних держав. Мабуть утворюватисьме синтеза: давні ніби однорідні централізовані держави — як Франція, Великобританія, Іспанія — будуть далі децентралізуватися, признаючи широку автономію скремим регіонам, тобто національним меншостям, а одночасно ці держави входитимуть, або вже ввійшли в наднаціональні структури. Щоб це не викликало непорозуміння: якщо йдеться про застосування такої схеми до середньо-східньої Європи, то передумовою до цього є повне усамостійнення національних держав, які, забезпечуючи права національним меншостям, увійдуть у наднаціональний союз, виключаючи покищо Росію, про що наприкінці цієї доповіді.

У минулому імперії виконували частково цивілізаційні завдання, напр., римська чи британська. Російська імперія не дала жодного цивілізаційного вкладу, вона не виконує жодного наднаціонального завдання, вона є з кожного погляду пережитком, вона реакційна, позбавлена всякого ідейного підґрунтя. Ця імперія становить передусім загрозу для існування всіх пригноблених народів, але є шкідливою і для розвитку самого російського народу. Ця остання імперія безсумніву приречена до упадку. Але нікому невідомо, коли це станеться і яким шляхом. Бо імперії, навіть внутрішньо вижиті, мають велику силу безвладного тривання. У процесі упадку чи поступового занепаду російської імперії, ми, українці, маємо відіграти важливу, може й вирішальну роль. Як серед сателітів ключеве становище займає Польща, так серед республіканських народів СРСР — Україна. З цього

здають собі справу і кремлівські вельможі і значна частина російських опозиційних кіл в СРСР і на еміграції. Їхні, в цьому випадку спільні, зусилля зосереджуються на тому, щоб зберегти Україну при Росії і тоді, коли відпадуть від неї сателіти. Без України Росія не може залишитись надпотою. З цього висновок для керівництва в Кремлі, що Україну треба всіма заходами і засобами русифікувати та повністю інтегрувати з Росією. У тому є найбільша загроза для нашої нації, бути чи не бути. Український народ напевно не зійде з лиця землі, але він може бути стиснений до незначного, підрядного політичного фактора.

До становища в Україні скажу тут лише кілька слів, оскільки на цю тему буде окрема доповідь. Не зважаючи на величезні біологічні втрати нашого народу в першій світовій війні, в революції, під час визвольних змагань, під час штучного голоду в 30-тих роках, під час другої світової війни, українці стали повно розвинутою нацією — з деякими переростами і недоростами. Україна розвинулась до господарської, особливо ж промислової потуги. Київ має велику українську більшість і став таки справжньою метрополією українства. Цілий ряд областей України мають значний процент росіян, особливо багато їх у Донбасі. Але все ж таки з Донбасу вийшов цілий ряд діячів правозахисного руху, українців, і мені невідомий жоден російський дисидент із цих областей. Це має свою вимову.

Рух опору поширений найбільшою мірою таки в Україні, хоча його вияви у балтійських і закавказьких республіках гостріші. Процент політичних в'язнів українців є дуже великий. Російський рух опору зосереджується передусім у Москві, де, умовно беручи, свобода дії більша і режим порівняно м'якший. Російський рух опору спирається головною мірою на інтелігенцію.

Правозахисний рух це легальні форми боротьби. Т. зв. Гельсінкські групи діють у Москві, в Києві, в Литві, у Вірменії і

в Грузії. Не зважаючи на переслідування членів Гельсінкських груп, вони зростають, бо пристають до них нові особи. Це натеper єдиний, конкретний відомий нам рух опору. Можна сподіватися, що на просторах України виявляється опір у різних видах і не підлягає сумніву, що він буде перетворюватися також в інші форми. Адже Україна багатогранна країна, а суспільство зрізничковане. Тому нам треба уважно студіювати за виявами опору і слідкувати за ним. На чужині маємо вже визначних представників правозахисного руху: Леонід Плющ, Петро Григоренко, Надія Світлична та інші. Вони — патріоти, але не шовіністи. Я не назвав на цьому місці Валентина Мороза, бо він не мав і не має зв'язків з правозахисним рухом. У часі кристалізації цього руху Мороз перебував в ув'язненні, а відіставшись на Захід не пристав до Закордонного представництва Української гелсінкської групи.

Правозахисний рух у Радянському Союзі спирається на співдії різних народів. Це природний і зрозумілий розвиток. Репрезентанти правозахисного руху є демократами і антиімперіялістами, вони, в тому числі і деякі росіяни, борються проти всякого імперіялізму і за особисту та національну свободу. На цьому місці хочу підкреслити, що ОУН в Україні у 40-их роках, а ОУНз на протязі вже більш ніж чверть сторіччя в своїх програмових положеннях, публіцистично і конкретними людськими пов'язаннями крокувала в напрямку співпраці з ближчими і дальшими сусідами та меншостями України. Адже одним із підставових завдань політики є жити в добрих відносинах із сусідними народами назовні та національними меншостями в середині, хоча знаємо з історії, що конфлікти виникали найчастіше між сусідами. Це завдання становить етичну норму, без якої вся політика зводиться або до дрібних «виграшок», як це часто буває в нашій еміграційній політиці, або до кривавих «кінцевих» вирішень, які ми переживали під час другої світової війни між двома диктатурами — німецько-нацистською і російсько-більшовицькою.

Найбільшим нашим сусідом від сторіч і натеper є росіяни. Вони становлять єдину загрозу для нашого народу і є взагалі єдиним окупантом. Вправді серед росіян було завжди багато

шляхетних людей і не всі росіяни були і є нашими ворогами, але ці шляхетні росіяни дотепер ще ніколи не визначали російської політики; вони завжди становили незначну меншість. Нам має залежати на тому, щоб серед росіян зростав цей творчий елемент — справжні демократи і антиімперіялісти. Кількість таких росіян насправді зростає серед науково-технічної інтелігенції і, як дехто твердить, серед фахового робітництва. І в нашому інтересі, та в інтересі російського народу є, щоб цей елемент здобув перевагу і перетворив росіян у нормальний демократичний народ без всіляких місій визволяти і ущасливлювати інші народи. Такі росіяни є і серед дисидентів, які знайшлися на Заході. Вони можуть і повинні стати нашими партнерами. Українці та росіяни тут на Заході і там в рамках СРСР мають допомагати собі взаємно, щоб перетворити Росію на демократичну державу в етнографічних кордонах. З другого боку всякі спроби договорення, а чи співпраці з росіянами, які явно або закрито прагнуть тільки до перетворення російської імперії, є неморальними, безпринципними і безвиглядними. Адже ми маємо історичний досвід з росіянами, з урядами — царським, демократичним під час революції та більшовицьким.

Хоча СРСР дійшов здавалося б до вершка своєї потуги, то насправді як вельмож у Кремлі, так і російських опозиціонерів (але збережників імперії) знаходить страх за майбутнє. Бож вони добре усвідомлюють, що імперія є оточена ворогами із заходу та сходу (Китай), і здають собі справу з експлозивної напруги поневоленого суспільства, зокрема неросійських народів. Із цього висновок для нас: нав'язувати і скріплювати, врешті координувати співдію з іншими народами підрадянського бльоку та їхніми політичними еміграціями. Це якоюсь мірою здійснюється вже від ряду років. Також дуже важливим є співдіяти з російськими колами, але тільки з такими, які беззастережно визнають право на самостійність України та інших республік російської імперії без усяких опитів, плебісцитів та інших викрутасів, мовляв, найперше треба усунути нинішній режим, а далі будемо договорюватися. Ще раз треба підкреслити, що серед російських опозиційних кіл

як у Радянському Союзі, так і на еміграції є особи, з якими можна і треба співдіяти. Це діється в СРСР, де члени правозахисного руху різних народів співдіють між собою. Треба надіятись, що в нинішньому російському суспільстві зростатимуть демократично і ліберально наставлені кола і що вони досягнуть переваги в майбутньому. Це буде корисним не лише для всіх народів російсько-більшовицької імперії, але й для російського народу.

Політичні взаємини з іншими сусідніми народами укладаються простіше. Від закінчення другої світової війни українська територія в основному не має інших займанців окрім росіян. Кордони УРСР супроти інших сусідів, за винятком РРФСР, проведені майже задовільно для всіх, а дрібні, порівняно, коректури можна буде здійснити в білятеральних договорах між суверенними державами.

У 1940 році, вже після упадку Польщі, я мав нагоду виступати з доповіддю перед численною тоді українською громадою в Люблині. Уже тоді я підкреслював, що наша боротьба з поляками закінчилась, бож вони перестали бути нашими окупантами. Всілякі протипольські акції мають отже характер пімсти, а пімста є завжди поганим політичним дорадником.

Післявоєнна Польща є майже суцільною, однонаціональною державою, а структура польського суспільства є інша ніж до війни. Давня польська еміграція, особливо в США, аж ніяк не віддзеркалює політичних настроїв і поглядів суспільства в Польщі. Вправді там все ще існує шовінізм і українофобство, особливо серед старшої генерації, але серед молодшої генерації і загалом інтелігенції зростають погляди, які можна б назвати прометеївськими: проти Москви, спільно з іншими народами середньо-східньої Європи «за нашу і вашу свободу». Важливим є факт, що як в українському Самвидаві немає жодних антипольських ноток, так і в польському Самвидаві антиукраїнських. Радше навпаки, є прихильне ставлення. У поляків визріває погляд, що без України визволення Польщі є сумнівним, а втримання її суверенности між двох сил — Німеччиною і Росією — без незалежної

України є просто ілюзорним. Це виявилось уже 1939 року, коли поділено тодішню Польщу між Росією і Німеччиною. Можна узагальнити: від спільних зусиль українців і поляків залежатиме може й вирішальною мірою доля всіх т. зв. сателітних і підрадянських народів.

СТАНОВИЩЕ В ДІЯСПОРІ

Численна українська громада в різних країнах світу є загалом добре zorganizована. Інші еміграції з східної Європи заздують українцям, бо поляки, росіяни та інші не розпоряджують такими надбаннями як українці. Врешті створено громадську централю Світовий конгрес вільних українців (СКВУ), на жаль, ще не сповнену бажаним змістом.

Тим часом наше політичне життя і стиль його вияву на чужині все ще на низькому рівні. Найбільшу перешкоду в розвитку і ефективності нашої політики у діаспорі становлять «визвольнофронтівці», які послідовно здійснюють свою тезу: опановувати всі громадські клітини, або нищити їх, якщо вони не даються підпорядкуватись їм. Ця хвороблива настанова, по суті тоталітаристська, нищить українське громадське і політичне життя, точить його як пістр'як, деморалізуючи людей і відштовхуючи їх від громадської та політичної праці. Хоча визвольнофронтівці числом, а тим більше інтелектуально, не дуже то сильні, то вони завдяки своїй організаційній мережі і нахабності використовують громадські установи, товариства тощо і в ефекті здобувають ніби демократичну більшість та кермують значною частиною громадського життя. Визвольнофронтівці натеper, одначе, не є однорідні і суцільні, бо серед них відбуваються шумування проти власного естаблішменту. Покищо апарат з успіхом проводить чистки і придушує всяку внутрішню опозицію.

Про УНРаду не варто й згадувати, оскільки вона не має вже жодного впливу на громадське і політичне життя.

ОУНз тісно співпрацює із Закордонним представництвом української головної визвольної ради (ЗП УГВР) і цінує

діяльність цієї установи, репрезентанта останньої визвольної боротьби в Україні до 1950 років, яка виявляється тепер зокрема у видавничій діяльності: журнал «Сучасність» і серія книжкових видань, а також постійні вісті про рух опору в Україні.

ОУНз, як один з ініціаторів Конгресу української вільної політичної думки, презваного на Український демократичний рух, діє в рамках цього руху, затісняючи співпрацю з Українською революційно-демократичною партією (УРДП) і Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), а також з тими неупартійними громадянами, які вже згуртувалися в УДР. Цим своїм пов'язанням ОУНз доказала, що українське політичне життя може і має розвиватись на демократичних засадах плюралізму.

ОУНз вітає всіх членів опору в Україні, які продісталися на Захід. Зокрема вітає постання Закордонного представництва Української гельсінкської групи.

Зацитую «Доручення», яке дістав Петро Григоренко від Української гельсінкської групи в Києві.

«Ми, члени Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод в СРСР, висловлюємо своє повне довір'я видатному учасникові руху за громадянські права й демократичні перетворення в Радянському Союзі, нашому членові Групи в екзилі генералові Петрові Григоренкові та наділяємо його такими правами й повноваженнями:

1. Представляти нашу Групу за кордоном — бути її духовним речником, виступати від імені Групи з усними та письмовими заявами, меморандумами й деклараціями:

- А. в ООН та в інших міжнародних організаціях;
- Б. перед урядами, парламентами і громадськістю всіх країн;
- В. перед емігрантськими українськими, єврейськими, польськими, російськими, чехо-словацькими та іншими громадами, організаціями, угрупованнями.

2. Подавати до преси, радіо, телебачення та інших засобів масової інформації документи і всі інші матеріали

Групи та окремих громадян із питань порушення прав людини, а також прав національних і соціальних українського та інших народів, що проживають в Україні, бути їх інтерпретатором.

3. Укласти угоди з представництвами зарубіжних Гельсінських груп.

4. Заснувати грошовий фонд Групи та бути його розпорядником.

Звертаємось водночас до Леоніда Плюща — відомого активного поборника правозахисного руху в СРСР — і просимо його стати на допомогу генералові Петрові Григоренкові у справі реалізації перерахованих вище уповноважень.

Члени Групи: Олесь Бердник
Віталій Калиниченко
Іван Кандиба
Оксана Мешко
Василь Січко
Петро Січко
Василь Стрільців
Ніна Строкатова

жовтень 1978 року».

Нашим обов'язком є всіляко підтримувати ЗП Української гельсінської групи, а то тим більше, що її завдання цілком відповідають завданням нашої політичної організації, зокрема ЗП УГВР і ОУНз, які вже досі дали в деяких ділянках цих завдань немалий вклад і створили відповідну атмосферу.

Післявоєнна еміграція виявила велику динаміку і має значні успіхи в громадському і культурному житті. Але в політичному відношенні вона загалом не здала іспиту зрілості. Всілякі виступи та заходи були радше інфантильними, сповненими ілюзій, часто безвідповідальними.

Не йдеться про те, щоб ми всі на чужині жили в згоді, але щоб ми могли дискутувати на високому рівні (бож демократія

це дискусія) і щоб у найважливіших справах виступали солідарно.

Як уже згадано ми маємо натеper визначних репрезентантів правозахисного руху в Україні, які знайшлися на Заході. Це вже третя хвиля політичної еміграції. Важливе, щоб ці репрезентанти, хоча їхні погляди на різні справи можуть бути різними, між собою співдіяли. До цього також ми можемо всіяко причинитися. Бо не йдеться про те, щоб перетягати ту чи ту особу до себе, а про те, щоб дати ефективну допомогу українським патріотам в Україні.

Яка політична візія, який майбутній плян просвічує нам? Ще на початку 30-их років ОУН у краю висунула, а радше відновила, «прометеївську ідею», тобто спільний фронт поневолених Росією народів. Ідея не нова, бо її початки сягають Пилипа Орлика і польського короля Лещинського, коли монтувалась коаліція держав і народів окупованих або загрожених російським імперіялізмом. Вона була відновлена як з українського так і з польського боку до і під час першої світової війни та революції. Але через те, що Польща не визбулася своїх імперіялістичних «замашків», прометеївська ідея не могла бути здійсненою. Польські спроби продовжувати прометеївську ідею і після Варшавського договору були згори засуджені на невдачу, оскільки не лише Росія, але і Польща стали окупантами українських та білоруських земель.

Під час другої світової війни збоку УПА були намагання здійснювати прометеївську ідею творенням іншонаціональних відділів УПА. Ці намагання в даних умовах, поза символікою, не могли мати великого успіху. Після війни постав Антибільшовицький бльок народів (АБН). Я. Стецько в 1949 році пропонував мені очолити АБН з огляду на «первочин», бож я ще в 1932 році доручив Іванові Мітрінзі студіювати народи Радянського Союзу, писати на ці теми і тим інформувати членство ОУН. На маргінесі зазначу, що в тому часі провід ОУН не висував цієї проблеми. Я не погодився очолювати АБН, бо склад його учасників, переважно недавніх коляборантів, реакціонерів мені не відповідав. Не відповідала мені і назва «анти» та врешті добір

представників, де були, напр., хорвати, а не було сербів, угорці, а не було румунів, словаки, а не було чехів і врешті не було поляків. Уже тоді я вважав і вважаю далі, що постановка і дія АБН цілком викривила прометеївську ідею і в ефекті АБН приносить радше шкоду ніж користь нашій визвольній справі.

Прометеївська ідея є геополітичною константою, зумовленою географічно та історично від часів Петра І. Збоку ОУНЗ не було намагань творити якоїсь дахової організації, яка об'єднувала б усі поневолені Росією народи включно із сателітними. Але ОУНЗ старалася нав'язати добросусідські взаємини з близькими і дальшими сусідами у формі статей, діалогів і спільних товариств чи робочих груп, притяганнями авторів різних національностей до наших видань тощо. Така настанова і дія супроти наших сусідів і національних меншостей причинилася значною мірою до створення клімату співпраці.

Найвагоміше було те, що змінилися умови: Польща від 1939 року перестала бути нашим окупантом (також Чехо-Словаччина, Угорщина і Румунія) і т. зв. сателітні народи підпали під російську домінацію. Серед усіх народів, які розташовані між двох сил, Росією і Німеччиною, дійшло до усвідомлення, яке скріпив досвід другої світової війни, що вони не зможуть зберегти самостійності без взаємної співпраці, що того роду союзи, як «мала антанта», аж ніяк не вистачають. Натомість всі не-російські народи в сфері Радянського Союзу мають шансу спільно досягнути самостійності і втримати її.

Спільність змагань викристалізовується натеper у в'язницях і в таборах СРСР, де патріоти різних національностей пізнають себе, нав'язують приятельство і співпрацю.

ОУНЗ, як вже 35 років тому ОУН вкраю, підкреслює, що не російський народ у цілому є нашим ворогом, а російська правляча верства. Посідаючи довгу імперську традицію, Росія навіть в етнографічних кордонах, з величезним простором та природними ресурсами, залишиться потужним і небезпечним фактором, оскільки там не дійде до стабільного демократичного режиму. Отже росіяни мусять найперше

доказати, що майбутня Росія стане демократичною і зуміє забезпечити цей устрій. Адже треба рахуватися з тим, що може прийти знову реакція, подібно як це було в Німеччині, де після короткотривалої Ваймарської республіки прийшов нацизм.

Тим більше вітаємо особи і групи справжніх демократів російського руху опору чи правозахисного руху — в Радянському Союзі і тут на Заході. З ними ОУНз готова співпрацювати і вже якоюсь мірою співпрацює.

Майбутнє невідоме, але може статися так, що Україна та інші республіки стануть самостійними і демократичними, а в Росії постане якийсь інший авторитарний лад. Тоді нашим завданням буде допомогти російським демократам дійти до влади, для добра російського народу і на те, щоб Україна та інші республіки були забезпечені від поновної імперіяльної загрози.

Але це далеке майбутнє. Нещодавно я запитався одного курдського патріота, чи не думає він, що безперервна боротьба курдів не доведе в проглядному часі до їх повного знищення. На те він, підсміхнувшись, відповів: «Як треба буде, то будемо боротись сто і двісті років. На протязі тисячоліття нас не знищили, може якраз тому, що ми весь час боролися. Зрештою, що ж вартує життя без свободи, або принаймні без боротьби за свободу».

Нині Україна стоїть перед альтернативою повної русифікації, або затяжної боротьби за самостійність, нехай вона триває ще довгі десятиріччя. Ми, члени ОУНз, приречені на те, щоб без огляду на умови продовжувати цю боротьбу, або, конкретніше, допомагати їй такими методами і в таких рамках, як це нам можливо. І в тому дусі нехай кожний з нас перед своїм сумлінням виконає свій обов'язок.

До становища на Україні

Склалося так, що Українська гельсінкська група, яка є своєрідним мікрокосмосом загальної української самооборони і української патріотичної спільноти на рідних землях, стала одночасно барометром утиску, репресій і терору окупаційного режиму в Україні. Вкажемо на поодинокі, важливіші показники цього «барометра» за 1979 рік:

6 березня арештовано на вулиці голову Групи — Олеса Бердника. Його арешт попередили обшуки в Києві й інших місцевостях України, які спорадично й «хвилями» повторялися теж опісля. В наслідок цих березневих обшуків відібрав собі життя М. Мельник, молодий український історик, що його похорон відбувся в Києві 1 березня.

У квітні прийшла нова хвиля обшуків. 23 квітня арештовано Юрія Бадзья, публіциста, автора «Право жити», праці про сучасний стан в Україні з історичної перспективи, яка своїм змістом, глибиною думки, образністю і рівнем мала б перевищувати твір І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація».

У травні — знову чергова хвиля обшуків, арештів, «попереджень» і фізичного терору. 21 травня обшуки в Бориса Антоненка-Давидовича і його приятеля Огульшинського; 22 травня — похорон українського мистця-музики Володимира Івасюка, що його потаємно після тортур у лісі коло Львова замордували КГБівські посіпаки; 23 травня — арешт Павла Анохіна, українського журналіста в Києві; 29 травня — підпал у бібліотеці музею «Київська Софія»; при кінці того ж місяця — «попередження» двом членам Гельсінкської групи в Івано-

Франківській області — Петрові Січкові та його синів Василю; 16 червня — «попередження» Маркові Білорусцеві і побиття його того ж вечора; 5 липня — арешт обох Січків, обшук в Стрільцева і Горбового та інших людей; 1 серпня побиття Володимира Малінковича, члена Гельсінкської групи, кандидата медичних наук, у дворі Білорусця, коли він ішов до нього на відзначення уродин; опісля до побоїв ще додаткових 15 днів ув'язнення для Малінковича; 6 серпня — арешт Юрія Литвина, поета й публіциста, члена Гельсінкської групи і співавтора матеріалів у «Інформаційному бюлетені» ч. 4.

Цей список, очевидно, далеко не вичерпує всіх випадків терору, і наводжу його тут радше тільки як ілюстраційний профіль сучасної дійсності.

До речі, все це відбувалося на тлі загального русифікаційного тиску в усіх ділянках, по всіх напрямках. Ще в листопаді 1978 року проголошено постанову про введення російської мови, починаючи з першої класи в загальних школах, а в цьому році — про введення російської мови в яслах. Ясно, що, зрусифікувавши великою мірою шкільництво у більших містах, режим намагається русифікувати українське шкільництво теж у менших містах і на провінції. При тому йдеться тут, очевидно, не лише про саме шкільництво, але про лінгвоцид української мови взагалі.

Збільшується приплив російського елементу на українські землі, де йому забезпечується всі привілеї, починаючи від квартир і вигідних та добрих посад — до російських ясел, шкіл, преси тощо. А водночас далі проходить теж чистка в поодиноких ділянках державного, партійного, адміністративного, наукового та культурного життя.

Як далекосяжною і передусім настирливою є ця скріплена хвиля русифікації свідчать, наприклад, хоча б факти усунення В. Маланчука з посту секретаря для ідеологічних справ у ЦК КПУ, далі — А. М. Маринича з посту міністра освіти УРСР і заступлення його в липні ц. р. Михайлом В. Фоменком; прихід у тому ж приблизно часі на пост начального редактора «Радянська освіта» Г. Кримчука (на місце С. П. Заволоки). В усіх цих випадках йшлося не про усунення «неблагонадьож-

ного» персоналу, а тільки про зміну менш ефективних холуїв — більш ефективними. Різниці поміж ними не «шелестівсько-го» характеру чи будь-якого іншого політичного порядку, а виключно бюрократично-організаційного, чисто адміністративного.

Цей невідрадний стан стає ще прикрішим у світлі певних структуральних змін у національному складі населення України, у висліді чого не лише біля 1/5 населення становлять росіяни, але й згідно з дотеперішніми неповними даними з перепису населення з 1979 року природний приріст сільського населення, яке постійно було первинним резервуаром українства, — став нижчим, ніж міського. Це явище притаманне лише Україні, бо в інших республіках того немає. Згідно зі згаданими даними, в роках 1970-1979 природний приріст у містах України на 1000 мешканців становив 65 осіб, а на селі тільки 20. В той сам час по цілому СРСР стосовний приріст у місті становив 73 душ, а на селі — 88.

Подібно перепис з 1979 року подає ще інші, некорисні для нас показники: від 1913 до 1979 населення України збільшилося на понад 41%, — а населення всього СРСР на неповних 65%.

Постає самозрозуміле питання, що конкретно складається зараз на такий невідрадний стан, якщо йдеться про визначення не тільки історичних, загальних причин, але конкретних елементів щоденного життя і дійсності.

Думаю, що діють тут два фактори:

а) режимна русифікаційна політика та КГБівський терор і зашморг;

б) пасивність населення, яка проявляється у недостатньому щоденному опорі проти русифікації, КГБівського терору і шантажу, проти адміністративного насилля і т. п.

Є ще аж надто великі ножиці між активним дисидентським національним ядром і народною гущою, хоч, щоправда, антирежимні сили щораз то більше поширюються і вростають у народний організм. Але, вживаючи марксистського вислову, «кількість» не перейшла ще тут в кінетичну якість, яка своєю натугою і тиском примусила б режим поступатися. Навпаки, як писав Юрій Литвин в «Інформаційному бюлетені» ч. 4, — аж

надто ще багато отого «послуху державному апаратові і мовчання великого народу».

Очевидно, що потенційні сили і можливості для ширшого опору існують, ба, щоби́льше, у відповідних умовах вони себе активно виявляють. Згадаймо, наприклад, масові демонстрації у зв'язку зі смертю і похороном Володимира Івасюка 22 травня 1979 року. Тижнями важко було дібратися на могилу популярного українського мистця на Личаківському цвинтарі у Львові, тижнями безперервні лави народу тяглися з усіх сторін Західньої України, а теж і з інших міст нашої землі, зокрема Києва, Харкова, Одеси до Львова. Смерть підступно вбитого КГБістами Івасюка перетворилася у всенациональну маніфестацію, у виразний політичний протест масового масштабу проти окупанта. Довкола Івасюка постала фолкльорна і поетична творчість, присвячена не лише йому, але долі нашого народу взагалі, постала нова національна легенда, перед силою і розмахом якої зникався режим і дав доручення не робити нічого, що будь-якою мірою могло б дратувати національні почування українців. Варто згадати також інший випадок, який мав місце в квітні 1979 року в Бережанах, а саме: розбиття бережанської тюрми.

Значення такого роду подій, як демонстрація на похоронах В. Івасюка, величезне і цих подій не можна недооцінювати. Потрібні однак не лише спонтанні короткотривалі маніфестації національної сили, але ще більш на потребу постійний, консеквентний, щоденний тиск народу проти режиму в боротьбі за українську школу, ясла, культуру, мову, становище, вплив і т. д.; послідовно за все — за кожне українське слово, за кожную українську позицію, за кожний квадратний сантиметр української посілости.

І лише при наявності такого перманентного масового натиску самооборони ми будемо спроможні оборонити як слід наш стан посідання і перетривати теперішній кризовий час. І було б дуже небезпечно прикривати очі на цей кризовий стан. Передусім мусимо бути свідомі того, що наш народ став предметом селективної, терористичної профілактики з боку російського окупантського режиму, метою якої є постійно не

допускати до вирощення української громадської і політичної еліти. На зміну масовому геноцидно-фізичному теророві кінця 20-их і 30-их та 40-их років сталінського періоду, прийшов зараз більш софістикований, селективний терор неосталінського покрою, який, попри постійні репресії, що якийсь час стинає голови наростаючій українській провідній верстві в усіх ділянках народного життя. Ця практика аж надто нагадує систему «одного на двадцять», що її недавно розпрацював і розголосив американець Роберт Ардрей, автор «Африканської генези». Досліджуючи корейську війну Ардрей ствердив, що однією з найбільш хоронених таємниць Пентагону були матеріяли, які стосувалися вивчення причин, чому в цій війні не було практично жодних втікачів, американських вояків, з китайського полону. Виявилося, що причина була в тому, що китайці і північні корейці, після детальної обсервації всіх полонених, вибрали серед них кожного двадцятого, тобто 5% тих, які вказували провідницькі прикмети, і їх окремо ізолювали та строго охороняли. Інших полонених тоді можна було залишати майже без охорони. В цей спосіб вони забезпечилися від утеч в'язнів.

Це правило «один на двадцять» діє теж і в зворотному напрямі: мабуть це не випадок, що члени КПРС в СРСР становлять теж біля п'яти-шести відсотків усього населення (16 млн на 262 млн населення - 6,1%).*

Мова тут зараз, однак, не про те тільки, щоб протиставити динамічний український громадський і політичний актив режимному (бо також у партії є такі українські патріоти), але передусім про те, щоб вказати на необхідність поширення бази для патріотичного активу в народних масах. Бо лише при її поширенні та закривізуванні ми зможемо оберегтися перед оцим постійним «зрізуванням голов» провідного українства. До речі, виглядає, що є певне пропорційне функціональне відношення між провідним активом і патріотичністю та жертвенністю народних мас: що сильніші й динамічніші народні маси, то й сильніші їхні провідні кадри.

* В УРСР 5-6% (2,8 млн членів на 50 млн населення).

А так чи інакше, терористична профілактика «один на двадцять» є одним з дуже небезпечних для нас прийомів Москви у її інструментації, спрямованій на денаціоналізацію і русифікацію нашої нації.

Що ж собою являє сьогодні Гельсінкська група, як основна ланка української самооборони, на тлі вищез'ясованого? Пройшло три роки від часу її заснування. В «Інформаційному бюлетені» ч. 4 сказано про два перші роки її діяльності, що це «для історії час зовсім непомітний». І далі:

«Незначний він і для розвитку суспільства. Та вже тепер, оглядаючись на них, ми яскраво бачимо контури подій на тлі нашої дійсності і без вагань можемо сказати: ці роки значущі для нас, для розвитку суспільно-політичної думки на Україні, вагомі для усвідомлення нових тенденцій у відстоюванні життєвих інтересів нашого народу, у подоланні традиційних форм боротьби за національні наші права; для усвідомлення того нового, що несе зі собою рух за права людини...

Виросла Група не на пустому місці. Їй передують, якщо вже не сягати століть, останні десятиліття напруженої боротьби українського народу за свої права, за місце під сонцем. Ми маємо за собою жакливі десятиліття, які позначилися мільйонами могил. Та могили ці затоптані, обпльовані. А наших дітей силою примушують повторювати анатему від Юрася Хмельницького аж по сьогоднішній день усім, хто не мислив стандартами Великоросії, Росії єдиної, неділимої, хто мислив Україну поза межами Росії. І саме ця обставина є причиною, що наш голос сьогодні пробивається через окремих мужніх людей. Є і інші причини. Але ми не вмираюче плем'я гуронів. Ми не заспокоїлися. Ми завжди ставали на прю, стаємо сьогодні, станемо завтра».

Нав'язуючи до ударів і втрат, що понесла їх Українська гельсінкська група, інші члени Групи, які на волі, пишуть у цьому ж бюлетені:

«Група безумовно ослаблена, але не правозахисний рух. Він став надбанням найширших верств народів Радянського Союзу, проник у свідомість суспільства, підніс ідеї прав нації понад усі політичні устремління. Зерно посіяне і воно просте.»

Це, зрештою, є явище, яке охопило на сьогодні всі республіки Радянського Союзу, включно з Російською федерацією. Про це, між іншим, говорив теж Александр Гінзбург у «Ле Монд»: «Число людей, які беруть зараз участь у правозахисному русі, важко зараз підрахувати. Є величезна кількість людей, що на них можуть опертися зараз такі діячі цього руху як Сахаров, Ковальов, Орлов. Йдеться про тисячі людей, які не фігурують у списках дисидентів». Як приклад Гінзбург згадав про «Архіпелаг ГУЛаг» Солженіцина, стверджуючи, що через його (Гінзбурга) руки «пройшло тисячі примірників цієї книги. Її читають і поширюють, не зважаючи на те, що за неї КГБ арештує людей». І далі: «Сьогодні народ став сміливішим і правозахисний рух набрав більш широкого розмаху.» Виступаючи перед Гельсінкською комісією американського Конгресу у Вашингтоні 12 липня 1979 року Гінзбург знову підкреслив, що «арешти і репресії з боку влади не мають вже ніякого впливу на число правозахисників у СРСР. На зміну арештованим приходять нові люди.»

Подібно заявив був на своєму суді в Єревані 1 грудня 1978 року Роберт Хачіковіч Назарян, член Вірменської гельсінкської групи: «Жодна сучасна сила не зможе зупинити правозахисного руху, який кріпшає і набирає сил ... У таборі я буду продовжувати боротьбу за права людини. Я горджуся тим, що вірменин. Я був і залишаюся зі своїм народом. Моя совість спокійна, я щасливий». А про сам суд він сказав: «Я не винен ні в одному обвинуваченні, яке мені представили; на цій лаві підсудних не я сиджу, а тут знаходиться договірний акт у Гельсінках; у цілій залі судять не мене, а весь вірменський народ...» Звертаючись до членів суду, він сказав: «Не вирішаєте мою долю, бо ви також безправні. Ця інсценіровка, а також винесення вироку виходить звідтіля», — і показав на північ, на Москву. До речі, процес Назаряна, який був відкладений з 15 листопада на 27 листопада 1978 року, перетворився був у виразно національну, антирежимну демонстрацію робітництва й інтелігенції Єревану проти російського окупанта.

Про особливе значення Гельсінкської групи на Україні для нашого народу писав арештований вже сьогодні член цієї групи Юрій Литвин у тому ж 4-му «Інформаційному бюлетені»:

«На Україні рух за права людини має свою особливість. І це зрозуміло. Україна належить до тих націй, які знаходяться у великому державному конгломераті на дуже хитких і неповних засадах. Офіційно Україна — держава з усіма правами союзнi держави, фактично і сама держава і її права — звичайнісінька фікція...

Зусилля партійного і всього радянського апарату спрямовані на те, щоб убити рештки національної свідомості українського народу і українськість звести до кількохгодинної передачі по радіо і телебаченню.

І тому кожен, хто думає про права людини на Україні, стикається з проблемою національних прав українського народу. Національні права стали вагомою частиною загальнолюдських прав нації, що прагне відстояти себе під сонцем.

Саме зі засад єдності загальнолюдських і національних прав українських громадян виходила Українська група сприяння виконанню Гельсінкських угод».

А далі:

«Українська група розпочала свою діяльність в умовах посилення репресивних заходів та відвертої українофобської політики радянського уряду. На останньому партійному з'їзді в Києві перший секретар ЦК партії України виголосив свою промову російською мовою. Для послухної армії партійних активістів виступ Щербицького став сигналом для остаточного витіснення української мови з усіх державних установ, навчальних закладів, фабрик та заводів України. Без декретів, постанов, введення спеціальних статей у Конституцію здійснено захід, який ще раз перекреслив національні права українського народу. Не було маніфестацій, страйків, заворушень. Багатомільйонна нація пошепки проковтнула внутріполітичний курс адміністрації України і почала пристосовуватись до нових обставин. Послух державного апарату і мовчання великого народу, над яким вчинено нечуване насильство, повинен насторожити всіх чесних людей світу. Адже таким способом можна здійснити будь-який захід, наслідки якого тяжко передбачити».

Оцінюючи реалістично становище в Україні і роль Гельсінкської групи на сучасному етапі нашої історії, Юрій Литвин там же писав:

«Ми далекі від рожевого оптимізму. Ми усвідомлюємо собі випробування, які чекають на нас. Але ми твердо переконані, що наша праця не пропаде даром. Вона потрібна тим, хто чекає підтримки в боротьбі проти беззаконня, хто шукає активної громадської позиції, на яку може оперти своє ослаблене сумління. Нарешті ми прагнемо відстояти свої елементарні людські права, бо переконані, що подаровані милостиво властью імущими, такі права хисткі і непевні.

Ми віримо у свою правоту та успіх...

Боротьба за права людини стала світовим процесом. Сьогодні рівень демократії визначається рівнем прав людини. Беззаконня і зневага людської гідності опинилися біля ганебного стовпа історії. Щоправда, деякі уряди визнають права людини з неохотою. Але час робить своє. Міжнародна гарантія прав людини стає елементом правосвідомості все більшого числа людей світу. Завтра ці права стануть необхідністю. І ми будемо працювати, щоб це завтра прискорити».

Ставляючи чоло «послухові державного апарату і мовчанню великого народу», Юрій Литвин стверджував:

«Наша активна громадська позиція протистоїть тим, які вважають, що в уніфікованому суспільстві діяльність правозахисного руху не має якогось значного впливу на внутріполітичне життя країни. І чи варто нести такі великі жертви, коли результати сумнівні? Всупереч подібним міркуванням ми переконані, що саме в суспільстві, подібному до нашого, острівці правозахисного руху можуть стати великою силою і дати поштовх до його морального оновлення».

Стан наш сьогодні такий, що дальша доля нашого народу на рідних землях — це справа всіх українців у цілому світі. У тому відношенні великі зобов'язання і завдання стоять теж і перед еміграцією і її політікумом, а в тому — перед нашим середовищем в першу чергу.

Моральна і матеріальна та політична допомога еміграції роблять її якоюсь мірою співучасником національних, суспільно-громадських і політичних процесів на Україні. І ця співучасність повинна не лише поглиблюватися та поширюватися, але передусім знаходити кожночасне, оптимальне цілеспрямування і синхронізацію щоденних вимог і завдань, перед якими стоїть весь український народ.

У тому пляні наші спільні зусилля зараз мусять іти передусім у напрямі:

- формування і скріплення національної свідомості;
- формування і плекання політичної культури народу як протиставлення до розкладу і дегенерації, народжених системою сучасного режимного тоталітаризму та як забезпечення проти наростання доморослих форм тоталітаризму — лівих і правих;
- сприяння творенню і назріванню неофіційної культури і незалежної суспільної, політичної, релігійної і філософської думки;
- творення неформальних «неорганізованих» громадських структур як суспільних баз збереження української субстанції;*
- сприяння вирощуванню культурних і політичних еліт, які в оперті на «неорганізовані» суспільні структури і на свідомість народних мас могли б зберегти себе і розвинути;
- підтримування та ініціювання громадських, культурних і політичних починів, які сприяли б поширенню еволюційних і революційних потенцій народу та скріпленню можливостей впливу і натиску на режим вже тепер, щоб добитися відповідних уступок, концесій і т. п.

Якщо йдеться про саму еміграцію, то в тому відношенні поза зовнішньо-інформаційними, протестними і тому подібними акціями тут на Заході, її головна роля мусить щораз то

* Як приклад такого роду культурних і суспільних структур можна навести хоча б «Сучасника», молодіжну організацію 60-их років, у якій гуртувалася велика частина т. зв. шестидесятників у Києві, а у Вірменії — «Клуб вірменської культури» теж у 60-их роках, які КГБ офіційно заборонив у 1970 році; незалежні релігійні об'єднання і т. п.

більше зростати теж по лінії постачання потрібної інформації для Краю та в ділянці розпрацювання політичної думки у формі модерної політичної публіцистики. Подібно мається справа з еміграційною поезією і прозою, які в даному випадку мають не лише культурне, але й політичне значення.

І якраз розпрацювання і визначення шляхів, методів і засобів для здійснення, чи точніше, для допомоги у здійсненні вищенаведених завдань і зобов'язань згідно з потребами народу на Україні, повинні стати головною ділянкою праці майбутнього проводу нашого цілого середовища, і в тому теж майбутньої Політичної ради Організації Українських Націоналістів за кордоном.

Політичні аспекти допомогових акцій

Тема доповіді про допомогові справи первісно була призначена сл. п. Михайлові Рудкові, який мав за собою довголітню працю на пості європейського директора З'єднаного українсько-американського допомогового комітету (ЗУАДК) у Мюнхені, отже у секторі моральної, матеріальної і правної допомоги втікачам, переслідуваним і потребуючим. Зрозуміння і відчуття потреб нової допомогової акції для підтримки діячів сучасного українського руху опору виявив він також — і довів практично своїм активним включенням у цю ділянку. Тому, спираючись на великий досвід, покійний мав усі дані для того, щоби ширше розробити це питання. Після його несподіваної смерті довелося нам, Ніні Самокиш і мені, розглянути проблеми тепер актуальної допомогової праці.

На цьому полі, самозрозуміло поруч із гуманними мотивами, слід наголосити і морально-політичні аспекти.

Діячі правозахисного руху в Україні, їхні родини й друзі потребують моральної і матеріальної підтримки. Тому, природним порядком, з моментом виникнення дисидентського руху в СРСР, а особливо з його появою в Українській РСР, різні форми допомоги з еміграції поширилися на терен нашої Батьківщини і на українську людину, чи громадянина української землі у цілому Радянському Союзі, а навіть у комуністичному бльоці. І так гуманітарна допомога набрала суто політичної закраски; вона перетворилася у загально-національну дію для скріплення боротьби за свободу нескореної Батьківщини. Так розуміє цю допомогу сьогодні

Україна і так сприйняли її широкі кола української громади у вільному світі. Відкрилося нове широке поле дії, давніше безпосередньо майже закрите для української еміграції. Отож тепер всі сили і всі джерела нашої енергії слід оживити і зосередити на цій фазі, яка з виразним наголошенням потреб України на наших очах вступила в стадію організаційного оформлення.

І наша організація не стоїть осторонь цієї дії, тим більше, що нас зобов'язує наше недавнє минуле, і є в нас також історичний аспект пов'язання допомогової діяльності з процесом боротьби. Відтинок моральної й матеріальної допомоги був важливою ділянкою в дійовій програмі ОУН — УПА в часі збройних визвольних змагань 1943-1953 років. До цієї традиції в нових формах нав'язує Організація українських націоналістів за кордоном. Зрештою тут — поки перейти до обговорення морально-політичного значення вимог конкретної допомоги діям руху опору в Україні — доцільно буде з історичного погляду коротко нагадати зв'язок якраз нашої організації з ширшими діями допомоги.

Організація українських націоналістів від початків свого існування як підпільна, революційна організація мусіла шукати можливостей і шляхів помочі для тих, які були переслідувані кожночасним окупантом. Це була поміч політичним в'язням, чи їхнім родинам, і серед суспільства був живий відгук для цієї справи. Спочатку ОУН проводила цю акцію при допомозі і за посередництвом легальних добродійних організацій, котрі, якщо навіть не зовсім поділяли політику ОУН, все таки радо помагали тим, які були репресовані окупаційною владою. Ця акція набрала ще більшого значення особливо тоді, коли — як вже було згадано — почалася збройна боротьба під час Другої світової війни, й коли збройний спротив став майже масовим; мова тут про ситуацію на Західніх українських землях. Після створення Української повстанської армії і в рамках її дії недосить було і не було б можливо відкликатися за допомогою тільки до легальних громадських організацій, хоч і вони таємно помагали підпільникам. Тому 1943 року створено підпільний

Український червоний хрест, який перебрав на себе це дуже важливе завдання.

Сьогодні у зовсім інших обставинах та й іншими методами бореться український правозахисний рух за ці самі ідеали — самостійну демократичну державу, і його учасники так само йдуть до тюрем, таборів чи на заслання. Щоправда таких драконських присудів, по 25 років покарання, які застосовувала більшовицька влада до учасників збройної боротьби ОУН—УПА в 1943-53 роках, сьогодні радянське «правосуддя» не практикує. Але вирoki по 12 років, а то й більше, також нищать людину фізично і роблять з неї інваліда. І тепер знов потрібна допомога, а ми як організація не можемо звільнити себе від обов'язку дбати про те, щоби кожна вимога помочі і кожне прохання про допомогу увінчалися успіхом. І тут безпосередньо на перший план висувається само заложення проблеми, пекуче-актуальний морально-політичний аспект дії.

З недавніх виявів допомоги, що я їх умовно окреслюю як «політичну допомогу», започатковано й проведено дві помітніші акції. Це були:

- збірка фондів для придбання хати родині Леоніда Плюща, і цю акцію повністю завершено; і

- створення фонду допомоги політичним діячам в УРСР зі суми, яка залишилася з цієї збірки після улаштування родини Плющів.

Коли стала актуальною потреба допомогти першому звільненому українському дисидентові, який мав змогу виїхати на Захід, Леонідові Плющеві та його родині, то було природним, що ми включилися, чи радше заініціювали цю акцію. Покійний Михайло Рудко очолив нашу ініціативну групу. Вихідною позицією для нас була настанова, що українська діаспора має обов'язок, а то й честь, хоча б невеликими внесками причинитися до справи улаштування цієї першої родини українських нових емігрантів. Українська громада відгукнулася жертвенно, не зважаючи на протиакцію збоку групи «Визвольного фронту». Це вперше на чужині зламано бандерівський «монополь» на збірки для політичних

цілей. Було ясно, що в умовах визвольноруху фронтівського диктування, кого можна вважати українським патріотом, а кого ні, — кожний український дисидент, який приїде з Радянського Союзу і не буде йти по бандерівській лінії, може бути залишений практично без підтримки. Прикладом може послужити реакція відділів СУБу (Союз українців у Великій Британії), які зігнорували звернення у справі збірки на фонд допомоги Плющеві.

Новий фонд постав із суми, яка залишилася зі збірки, проведеної для Плющів. Л. Плющ віддав цю суму на потреби інших допомог. Так постав зав'язок фонду, який ми, ініціативна група, назвали спершу фондом ім. Леоніда Плюща, і з якого скористали вже засуджені діячі руху опору в Україні, а також ті особи, яким вдалося приїхати на Захід. Пізніше, згідно з бажанням Плюща, на цій матеріальній основі заплановано фонд допомоги при Закордонному представництві Української гетьманської групи.

Політична актуальність обговорюваної тут теми зразу конфронтує нас із сьогодні широко відомим і дискутованим у цілому світі явищем виникнення Гельсінкських груп в СРСР. Насувається питання, як пояснити постання цих груп? Яке їхнє головне завдання?

Відповідь сьогодні вже загально відома: Гельсінкські групи є виявом руху за права людини й нації, — руху, який має на меті охороняти основні цінності людської особи, тобто гідність і свободу людини. Послідовно, конкретні права на свободу, правду, справедливість, мир і т. п. — це складові елементи того, що загально окреслюється як основні права людини.

Деякі конституції (як, наприклад, німецька) з огляду на важливість основних прав людини, виразно дають першество правам людини перед силою влади і примусу. Це свого роду «обмеження» державної влади, закорене в німецькій конституції, часто оспорюване, критиковане, може бути явищем реакції на тоталітарне минуле Німеччини, але напевно є це і вияв намагань, щоби людина як індивідуальність не стала тільки маріонеткою в руках тих, які мають владу.

Саме такий стан є в Радянському Союзі, де держава, точніше — партійна влада довільно маніпулює громадянином. Проти цього виступають діячі правозахисного руху, зокрема їх речники, Гельсінкські групи. Модерна демократична держава — а так називає себе Радянський Союз — мусить респектувати моральні принципи й основні цінності та права людини в найширшому розумінні. Справді гуманна, конституційна держава не може ідентифікувати себе з однією ідеологією чи релігією, але навпаки, вона зобов'язана визнавати, охороняти і гарантувати основні цінності і права всіх своїх громадян — як людей.

Радянська держава робить якраз навпаки: визнає тільки «комуністичну релігію» і жорстоко карає своїх громадян, коли вони обороняють елементарні людські цінності й загально-визнані людські права. І саме в обороні тих прав виступають Гельсінкські групи, які в своїй праці посилаються на Деклярацію прав людини, що її проголосили Об'єднані Нації понад тридцять років тому, 10 грудня 1948 року (приблизно в часі, коли до нас на Захід дійшло Звернення воюючої України), — на Деклярацію принципів Гельсінкських угод і також на радянську конституцію.

Як відомо, Українська суспільна група сприяння виконанню Гельсінкських угод в СРСР постала 9 грудня 1976 року. Її очолив Микола Руденко, уроджений в Донецькій області. 1975 року виключили його зі Спілки письменників, а 1976-го з членів Комуністичної партії. Руденко був також членом радянської секції організації «Міжнародна амнестія». У листопаді 1977 року, після присуду на 12 років позбавлення волі привезено Руденка до київської тюрми і запропоновано йому звільнення, якщо він засудить діяльність Групи і напише покаяння. Руденко відмовився від цього. Як бачимо, методи, якими працює КГБ по суті не змінилися, бо ці самі прийоми застосовувано до членів визвольних формацій з часу збройної боротьби 1943-53 років (ОУН—УПА—УГВР).

Як відомо, присуди членам Української групи дуже суворі, помітно більше суворі, як вирoki членам Московської групи, і

про це говорив ген. Петро Григоренко на останніх Сахаровських слуханнях в Америці.

Українська гельсінкська група — (як також інші Гельсінкські групи в Радянському Союзі) — важлива тим, що вона має моральний престиж і фактично є речником та оборонцем, живим сумлінням народу щодо його національних, соціальних та культурних інтересів. Матеріяли друковані в «Інтернаціональному бюлетені» Української гельсінкської групи виразно вказують на важке становище українського народу на своїй таки землі. УГГ діє згідно з Гельсінкською угодою і в рамках офіційно обов'язуючої радянської конституції, та проте приналежність до Гельсінкської групи карається радянською владою так немов це була б нелегальна, протизаконна організація. Виходить своєрідний парадокс, що легальна організація при т. зв. «соціалістичній законності» вважається мало що не підривною, революційною групою. Отож і тим більше треба мати пошану до людей, які в таких умовах мають відвагу публічно подавати до відома свої прізвища й адреси, знаючи, що їх за це чекає. Їхньої ролі і їхнього героїзму ніяк не вдасться зменшити такими засобами, як, наприклад, недавній виступ Я. Стецька в Мюнхені, який з безпечного запілля старався понизити, майже обезцінити діяльність Української гельсінкської групи. До цього дозвольте маленьку дегресію: як оцінював героїзм Головний командир УПА — ген. Тарас Чупринка. Маючи на увазі співдію народу з організованим збройним визвольним рухом та підтримку населення озброєним частинам, він підкреслював, що в такій боротьбі не тільки підпільні борці, але передусім неозброєні безборонні люди, що в легальному житті лишаються на місцях zagrożені переслідуванням збоку ворога — є героями, які наявно несуть ризик нерівних змагань.

Великим досягненням українського правозахисного руху є постання на Заході Закордонного представництва Української гельсінкської групи, яке сьогодні є речником руху спротиву в Україні. З початку цього року дійшов до української еміграції датований жовтнем 1978 документ під назвою «Доручення», в якому члени Української громадської

групи сприяння виконанню Гельсінкських угод в СРСР (8 підписів) висловлюють «повне довіря», — своєму представникові: «...видатному учасникові руху за громадські права і демократичні перетворення в Радянському Союзі, нашому членові групи в екзилі, генералові Петрові Григоренкові»... і далі заявляють: «наділяємо його такими правами й повноваженнями»... Тут названо деталі доручень, між якими в 4-му пункті сказано: «заснувати грошовий фонд групи та бути його розпорядником». Документ кінчиться зверненням до Леоніда Плюща, як до «відомого активного поборника правозахисного руху в СРСР»... «просимо його стати на допомогу ген. Петрові Григоренкові у справі реалізації перерахованих вище уповноважень».

Варто нагадати, що тоді, коли ген. Григоренко був ще в Радянському Союзі, Леонід Плющ і його дружина Таня отримали, — у власноручно написаному листі від Миколи Руденка, — уповноваження діяти на Заході в імені Української ГГ. Визвольного фронту і на жаль також Валентин Мороз у своїх виступах і публікаціях всіляко очорнюють ген. П. Григоренка і Л. Плюща, отже тих людей, які мають уповноваження з Краю. Можна сподіватися, що в такій ситуації українські громадські організації, котрі мали б подбати про фінансове забезпечення ЗП УГГ не вив'яжуться повністю зі свого завдання. Самі ж представники Групи через перевантаження працею та брак відповідного апарату не будуть мати можливості вповні розв'язати питання фінансових засобів для їхньої дії. Обов'язком нашої організації є допомогти їм так, як про це пише Оксана Мешко в справі Л. Лук'яненка: ...«треба припускати, що причина арешту — приналежність до Української гельсінкської групи»; і далі ... «я відчуваю потребу й громадський обов'язок звернутися до світу, кричати про трагедію, кликати про допомогу та надіятися, що світова громадська думка не залишиться байдужою». В першу чергу ми не сміємо, не маємо права залишитися байдужими.

Очевидно, в багатьох випадках говорити в імені Української гельсінкської групи можуть тільки її умандатовані

речники. Але, щоби вони могли виконати своє завдання, треба прийти їм з допомогою. Тут йдеться про конкретну матеріальну поміч, а не тільки про публіцистичну, яка без сумніву є дуже важлива, але не достатня. Йдеться про створення представникам УГГ таких умов праці, за яких вони могли б діяти якнайбільше всебічно згідно з дорученнями з України.

ЗП УГГ потребує фондів для безпосередньої допомоги діячам руху опору і їх родинам. Це має бути поміч для всіх, хто її потребує, без огляду на їхні політичні, світоглядові, релігійні чи інші переконання. Єдиним критерієм може і мусить бути становище до самостійності і соборності України.

Допомога землякам в Україні проводилася за кордоном спонтанно протягом багатьох років. Тисячі пакунків переслано приватно до УРСР. Згодом почали включатися в ці справи й окремі організації. У теперішній ситуації найкомпетентніше відношення до питань допомоги мають, природним порядком, обізнані з умовами й потребами представники УГГ, і слід їм уможливити широке планування та координування цих дій. Потрібне узгоджування цієї діяльності з іншими організаціями і зокрема також з українськими Церквами — католицькою, православною і баптистською, яка зараз сильно заступлена в Україні.

Очевидно, практична допомога Україні це не тільки висилання пакунків в'язням і переслідуваним, хоч така пряма людська поміч має велике як матеріальне так і моральне значення. Закордонному представництву УГГ потрібна розбудова фондів також для фінансування дії позагуманітарного характеру на відтинку широких політичних акцій і зв'язків. Потрібний передусім постійний контакт з міжнародними організаціями як «Емнесті Інтернешнел», з товариствами оборони прав людини, з товариствами проти надужиття психіатрії (у відношенні до політичних в'язнів), чи подібними організаціями, які діють у країнах нашого поселення.

тепер і тут про координацію дій, а також про фонди для кращого здійснювання різних форм протестних акцій, які доцільно узгоджувати з представниками інших поневолених радянською системою народів. Слід визначити й спільно проводити, наприклад, день політичного в'язня, день солідарности тощо; робити громадський тиск на радіо «Свобода», «Вільна Європа», «Голос Америки», щоби вони в своїх програмах подавали точніше й більше інформацій про рух опору в Радянському Союзі, і особливо в Україні.

Одно треба сказати ясно: такої допомоги, як висилання добушів і їм подібних на рідні землі, українські діячі руху опору не потребують. Така «допомога» шкідлива, і як сьогодні відомо, коштувала Україні багато жертв за погром 1972 року. Також не помагають Україні такі виступи, як інтерв'ю щодо сучасного становища, де говориться, що акції ОУН в Україні це організування страйків, спротиву, розкидання летючок...

ОУНз не є гуманітарною організацією, але організування матеріальної помочі Україні і Закордонному представництву на Заході це — разом з гуманними елементами — суто політична справа. Акції в цьому напрямі повинна проводити не тільки наша організація, але — треба сподіватися — ціле середовище Українського демократичного руху і взагалі широкі кола патріотичного суспільства.

Як уже було згадано, на одній ланці, згідно з настановою ініціаторів і бажанням Леоніда Плюща, фундамент для запланованого фонду ЗП УГГ покладено. Ми, ініціативна група, підготували проєкт «Положення» цього фонду, принципово узгоджений з Л. Плющем. Цю ініціативу треба розбудувати. Члени ОУНз особливо зобов'язані підтримати цю справу, урухомити мережу збірки фондів і бути активними помічниками у всіх інших виявах діяльності Української гельсінкської групи. При Політичній раді ОУНз і при Крайових політичних радах повинні бути визначені відповідальні особи для цих справ. Так спрямована дія вимагає заангажування багатьох людей, особливо молоді, — для висилання пакунків, листів, участі в різних акціях, для контактів з «Емнесті Інтернешнел» та іншими того роду організаціями. А таке

безпосереднє заангажування в дії буде всіх особисто зв'язувати й ідентифікувати з широкими актуальними процесами та з тими людьми, для яких організується моральна й матеріальна допомога та всебічна підтримка.

Допомога в'язням і їх родинам в СРСР

Практична допомога Україні, яка своїм характером є в першу чергу харитативно-гуманітарною, зосереджується на моральній і матеріальній допомозі дисидентам і їх родинам, з бажанням — допомогти людині вижити у в'язницях, таборах праці, на засланнях, та улегшити побут їх родинам; допомогти їм, щоби самі вижили і могли відвідати своїх рідних ув'язнених; щоби батьки могли дочекатися повернення своїх дітей додому, і головне, щоби засуджені та їх родини відчували, що вони не осамітнені, що в діаспорі є зорганізоване суспільство, є українська людина, яка думає про них і турбується їх долею, хоч фізично далеко, то душевно об'єднана з ними та вдячна їм за їх гідну поставу.

Допомога включає різні аспекти діяльності. Оце важливіші з них:

- висилання пакунків, ліків, книжок і матеріальної допомоги взагалі;
- листування, виклики, допомога в розшуках родин і т. п.;
- людський контакт через відвідувачів, туристів тощо;
- протестна акція за кордоном на оборону дисидентів, включно із заангажуванням до цього міжнародних й чужинських організацій.

Якщо говорити про першу частину практичної допомоги, то серед еміграції це найбільше популярна акція. Цей засіб допомоги ефективний і найлегший практично для здійснення. Ще кілька років тому допомогова акція спиралася в основному на нашому середовищі, на приватних особах і

родинах, а при тому частково ще на інших політичних організаціях. Сьогодні можна вже дати признання за успішне ведення цієї акції громадському секторові, і щобільше, можна ствердити, що він перебрав на себе майже весь організаційний і практичний тягар цієї ділянки, яка особливо широко розвивається в Америці й Канаді.

За популяризації в світі кличів про права людини та при наглядних фактах контактів з дисидентами, про які інформує преса, зокрема часто через комунікати Пресової Служби Закордонного представництва Української головної визвольної ради (ЗП УГВР), — пересічний громадянин шукає доріг, щоби в якийсь спосіб бути причетним до дій, які приходять в Україні. Він радо складає грошову допомогу, заспокоює своє громадське сумління. Якщо ще врахувати фінансові датки українських установ і організацій, то з фінансовою базою не погано. Наприклад, з ініціативи пластового Куреня «Верховинки» створено координаційний Комітет, у який увійшли майже всі центральні організації, що займаються допомогою Краєві. І від нашого середовища входять до цього Комітету активні громадяни. Комітет очолює Надія Світлична, яка співпрацює з Закордонним представництвом Української гельсінкської групи. Цей комітет має координувати на терені США, Канади й Європи висилку пакунків. Показалось, що досі кожна організація висилала допомогу за власним добром, що створювало хаос і нераціональність у розподілі допомоги. Більше знані прізвища притягали часом численніші допомоги, що нераз ставило адресата в клопітливе становище, а при тому проходило це з кривдою для інших, менше відомих людей, хоч таких самих за долею терпіння.

Про книжки просять переважно правозахисники. Зацікавлення книжками широке, всестороннє. Переважає історична тематика, психологія, філософія, модерна література й мистецтво. Часто просять про Біблію та англійсько-українські словники. Стараємось виконати замовлення, хоч не завжди доходять книжки до адресатів.

Передача ліків більше скомплікована, бо ліків не вільно посилати, а лише можна передавати через людей, які їдуть до

СРСР. Дуже рідко пощастить скористати з чемности туриста чи відвідувача. Проте це є дуже важливий чинник допомоги, бо через передачу ліків не тільки рятуємо життя людини чи заліковуємо фізичну рану, але й духову. Хвора людина спрагнена окремої уваги, якої їй у мордовських чи уральських просторах напевно бракує. При фізичних недомаганнях духовий стан часто є для людини дуже важливий, а інколи навіть рішальний для видужання. Тому стараємось всякі ліки, за якими до нас звертаються, якнайшвидше передавати.

В акції допомоги Краєві наше середовище дало не мало ініціативи й унапрямлєння посередньо чи безпосередньо. Через зв'язки з Краєм, через правильну оцінку ситуації в Україні, через послідовність і працю здобуло воно підтримку та довір'я в суспільстві. Якщо йдеться про крайові справи, — то ми сповняємо важливе завдання у діаспорі. До нас звертаються за порадами, адресами та інформаціями.

Акція допомоги закордону, при всіх матеріальних користях, полегшує важку самотність в'язня-засланця, яка пригноблює людську душу. Александер Гінсбург сказав: «Ні не стали краще кормити, тюремна сторожа не змінила свого відношення, але стало легше дихати, в'язні відчували підтримку і турботи за них, і стали вони настільки сильними, що режим не всилив зігнути їх. Варто для цього одного жити, щоб допомогти людині залишитись людиною в найтяжчих нелюдських умовах. То не пропаганда, то не політика, то сила добра, й тому вона є злочином проти влади зла».

Листуванням з дисидентами займається наше середовище і окремі особи. Це найбільше теплий, безпосередній зв'язок людини з людиною, що єднає їх духово. Якщо у змісті листа зумієте знайти спільні інтереси, тоді вам зі заслання запевнюють, що «простори нічого не значать, якщо є єднання душ», тоді просять «пишіть, листи скорочують мої будні й збирають до купи духові сили». І знову пишуть: «Не уявляєте собі, скільки розмови ведуть з вами по отриманні тих листів й то не всячина слів, а значно більше відчуття, — де слова як промені сходять у фокусі Батьківщини, бо порозкидані по чужинах, тримають нас за ті промінці, що ведуть нас до сутті

життя. Тоді зменшується нестримлива туга за Україною, за звуком рідної мови; не слабне, а власне зменшується — бо живе оточення рідного міста, села, дому замінене на не менш живе оточення листів. Листи то найперші, найкращі й найчесніші гості в чужинецькій оселі».

Думаю, що цей ланцюг зв'язку є одним з найважливіших, і його не можна розірвати, а навпаки треба скріпити. Ця ділянка є досить важкою для здійснення, якщо розраховувати на систематичне листування, — бо тут треба послідовності, терпіння й звичайно певного рівня, щоби витримати стиль листування; для цього не легко знайти охочих. У процесі листування виринає сфера спільних інтересів і це є власне отой практичний зв'язок народу з еміграцією, який є для них і для нас стимулом до більшої активізації і творчості.

Виклики як такі, тобто в сенсі практичної еміграції, мають часто більше символічне значення. Кожному, хто звертається про виклик, ми оформлюємо й передаємо його, але дотепер пощастило скористуватися з виклику лише Надії Світличній. Однак це не зменшує вартості цього роду допомоги. Людина, яка отримує виклик почувається певніше, починає жити надією на зміну її обставин, побуту, перед нею зарисовується краща майбутність, яку обіцяє документ з державною печаткою закордонного уряду. Якоюсь мірою й оточення змінює своє відношення до неї, стає уважнішим, більше джентельменським, інколи дехто призадумується чи проаналізує причини дружнього зв'язку з закордоном і тоді, може, зревідуює свою настанову.

Але якщо символічність викликів завтра перейде в реальність і відкриються кордони Західньої Європи, США, Канади, Австралії для наших діячів опору й інтелектуалів, — наскільки ми є готові їх прийняти, улаштувати, та заакцентувати їх з їхніми політичними, суспільно-філософськими чи атеїстичними поглядами? Враховуючи доволі низький рівень політичної культури пересічного емігранта та вузько-партійні інтереси політичних середовищ, варто подумати, як в майбутньому повести себе, щоби не допустити знищення морального і політичного престижу українського дисидента,

якщо він з'явиться серед нас і, очевидно, поставить себе на достойній висоті.

Якщо йде про формальну поруку, то тут ми натрапляємо на труднощі. На жаль тяжко знайти, нераз, поручителя-спонзора, щоб оформив виклик, дав своє прізвище, і найважливіше, ручив своїм маєтком утримання й медичну опіку родині чи особі, яку спроваджує. Це вже індивідуальна моральна й матеріальна зобов'язаність, а якщо врахувати, що поручитель мусить пройти через фільтри советського консульату, то на таку «жертву» не кожний має охоту й відвагу. Добре було б щоби й кожний з нас провірив себе, наскільки це стосується також і його, і щоби виправив своє становище.

Туристика, якщо нею вміло користуватися, — це найкращий, найширший і многогранний засіб комунікації між Краєм та еміграцією. Поза практичною допомогою вона є оцим живим зв'язком одного народу, що його розділили кордони. При всіх емоційних переживаннях через зустрічі з рідним краєм, з родинами, з друзями, на основі спостережень чи розмов, навіть суб'єктивних, можна скласти собі справжню, непідробну картину побуту і загальної ситуації, та зробити власні оцінки, і це відноситься до обох сторін. При цьому найважливішим залишається значення туристики для сучасної молоді, для якої її Батьківщина, що була дотепер лише абстрактом, стає нагло реальною дійсністю, живим образом у повноті своєї краси, з родинним теплом і рідним оточенням. Ця реальна Батьківщина, — якоюсь мірою — після повернення на чужину, стає вже метою цієї молоді.

Було б однобічним перенаголошувати туристичні користі лише для туриста з закордону. Конфронтація з українським туристом-емігрантом, який майже півстоліття живе поза Україною, є для земляків наочним прикладом, що емігрант не тільки плакає культурні традиції свого народу, але й не послабив своєї національної ідентичности та виховав національно свідоме покоління. Це заставляє призадуматися й робити підсумки та висновки. Якщо говорити про зустрічі з самими дисидентами й їх родинами, то тут відчувається співзвучність у прагненнях й стремліннях, і це партнерство

зразу притягає та зближує до себе двоє незнайомих людей, які протягом одної години стають старими друзями. Одні повертаються за кордон з багажем вражень і бажанням помагати, другі залишаються в Україні з надією й перспективністю, а разом стоять вони перед спільною відповідальністю супроти Батьківщини.

Здається, що загально я переглянула майже всі ділянки практичної допомоги, яку наше середовище посередньо чи безпосередньо проводить.

Можливо, що саме слово «практичність» у дослівному значенні не завжди стосується кожної ділянки, але інколи черговість сама пересувається з першого місця на дальший план. В основному всі ділянки допомоги Батьківщині зазублюються і перекликаються зі собою. Нема сумніву, що цю акцію треба продовжувати й ще краще розбудувати. Акція допомоги землякам не розчислена на розголос чи на грамоту признання, доказом цього є те, що навіть наше членство не все ознайомлене з підрахунком проробленої праці. Дотепер тягар цієї акції з дуже ефективним вислідом спочиває на нечисленних. Про нашу працю знають, особливо дисиденти і їхні родини, що стверджують новоприбулі діячі опору — і вдячні нам за це. Зрештою, справа не у вдячності, тільки у виконанні завдань й зобов'язань, які ми взяли на себе добровільно з хвилиною відходу з рідних земель.

Допроводжуючи цілу акцію до кінця, слід розбудувати її ще більше, розширити та зняти трохи тягару з плечей одиниць. Наші люди повинні виявити ще більше зацікавлення цією справою і заактивізувати себе в громадському секторі, розбудувати й поширити (очевидно, поскільки він займається практичною допомогою); матеріально й морально підтримати Закордонне представництво Української гельсінкської групи, яке у свою діяльність включає також оцю допомогу; познайомитися з фондами Плюща й Солженіцина (з якого користають також українські дисиденти); бути в контакті з міжнародними організаціями, які мають зв'язки з нашими дисидентами, як Міжнародній червоний хрест, ПЕН-клуб, Емнесті Інтернешнел, Міжнародня організація юристів і т. п.

За словами М. Осадчого, Є. Сверстюка, В. Стуса, В. Чорновола, І. Світличного та інших ці організації сповняють морально і престижево велику роль у підтримці переслідуваних. Вони — завдяки такій опіці — почувуються безпечніше схоронені перед урядовими ударами. Цей наглядний зв'язок зі світом заставляє їхнє оточення й адміністрацію числитися зі світовою opinio.

І накінець, — оборонні й протестні акції та включення в них різних міжнародних й чужинецьких організацій, комітетів, членів парламенту, сенаторів тощо — дуже тісно пов'язуються з обороною цілого нашого народу перед загрозою русифікації, геноциду і постійного гніту взагалі.

Щоби забезпечити належну ефективність стосовних акцій, слід уміло й з відповідним знанням цілої політичної матерії проводити таку діяльність. І передусім, проектувати й здійснювати їх треба не з пункту бачення будь-яких партійно-політичних інтересів, тільки зі соборницьких понадпартійних позицій.

Це саме стосується демонстрацій, організованих нами самими чи разом з чужинцями.

Постанови

VI Делегатської конференції Організації українських націоналістів за кордоном, яка відбулася 20-21 жовтня 1979 р. в Брадфорді (Великобританія)

1. Конференція ОУНз стверджує, що програмово-політичні позиції ОУН за кордоном, які впливають з постанов III Надзвичайного великого збору ОУН в 1943 році з доповненнями ОУН в Україні з 1950 року, виправдуються в конфронтації з визвольними процесами в Україні.

2. Маючи на увазі трагічну ситуацію нашого народу в Україні, посилену русифікацію, перемішування людности, нищення української культури і традиції та організований наступ на самооборонні сили нашої нації — конференція вважає, що тепер зусилля всього українства в його боротьбі за державну незалежність України мусять бути скеровані на:

- формування і скріплення національної свідомости;
- формування і плекання політичної культури народу як протиставлення до розкладу і дегенерації, народжених системою сучасного режимного тоталітаризму та як забезпечення проти наростання доморослих форм тоталітаризму — лівих і правих;

- сприяння творенню і визріванню неофіційної культури і незалежної суспільної, політичної, релігійної і філософської думки;

- творення неформальних «неорганізованих» громадських структур як суспільних баз збереження української субстанції;

- сприяння вирощуванню культурних і політичних еліт, які в оперті на «неорганізовані» суспільні структури і на свідомість народних мас могли б зберегти себе і розвинутися;

- підтримування та ініціювання громадських, культурних і політичних починів, які сприяли б поширенню еволюційних і

революційних потенцій народу та скріпленню можливостей впливу і натиску на режим.

3. Конференція вітає постанову Закордонного представництва Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод в УРСР, яке згідно з дорученням з України від жовтня 1978 року очолюють Петро Григоренко і Леонід Плющ. Конференція висловлює прагнення, щоб усі учасники руху опору в Україні, які опинилися на Заході, включилися в дії цього представництва.

4. ОУНз підтримуватиме ЗП гельсінкської групи і всіляко допомагатиме у виконванні його завдань. ОУНз закликає одночасно інші політичні угруповання діяти також у цьому напрямі.

5. Визнаємо визначені в «Дорученні» з України від жовтня 1978 року завдання ЗП гельсінкської групи, які відповідають завданням ОУНз, особливо ж, якщо мова про нав'язування і плекання співпраці з угрупованнями «українськими, єврейськими, польськими, російськими, чеськими, словацькими та іншими». Важливими вважаємо — далі — такі завдання з «Доручення»: «подавати до преси, радіо, телебачення та інших засобів масової інформації документи і всі інші матеріали групи та окремих громадян із питань порушення прав людини, національних і соціальних прав українського та інших народів, що проживають в Україні; бути їх інтерпретатором; заснувати грошовий фонд та бути його розпорядником».

6. ОУНз високо цінує і підтримує діяльність Закордонного представництва Української головної визвольної ради, репрезентанта збройної боротьби українського народу під час і після Другої світової війни, зокрема у видавничій справі та в постійному публікуванні відомостей про рух опору в Україні.

7. У «Зверненні воюючої України до української еміграції» з 1949 року писалося м. і., що «край вбачає лихо не в існуванні різних партій на еміграції, а в тому, що ці партії не вміють співжити і співпрацювати ні між собою, ні в середині самих себе, що завдає шкоду цілій українській визвольній справі... Воююча Україна найрішучіше засуджує всіх тих, які не хочуть

підвестись вище своїх вузьких партійних інтересів, які спекулюють визвольною ідеєю». Ці ствердження важать повністю і тепер. ОУНз довела, що вона завжди була і є готова до співпраці з іншими групами. Зокрема ОУНз тісно співпрацює з Українською революційно-демократичною партією (УРДП) і Українським національним демократичним об'єднанням (УНДО) в рамках Українського демократичного руху (УДР) і готова співпрацювати з усіма демократичними групами та особами.

8. Конференція вітає Ієрархів та вірних усіх українських віровизнань як дуже важливий чинник у збереженні моральної і національної сили українців у розсіянні і в Україні. ОУНз підтримує змагання за помісність Української католицької церкви, очоленої Патріярхом.

9. Зважаючи на велике значення еміграції як активного українського потенціалу за кордоном, ОУНз підтримує громадську централю Світовий конгрес вільних українців (СКВУ) і сподівається, що вона зможе ефективно виконувати свої завдання, звільнившись від негромадського тиску партійних впливів. Конференція зокрема висловлює надію, що СКВУ широко заангажує українську громадськість у здійснення постанови про деколонізацію СРСР, схваленої на III Конгресі СКВУ.

10. Визнаючи велику роль нових генерацій українців на Заході, ОУНз сприяє всяким згуртуванням української молоді, які прагнуть дати свіжий вклад у нашу визвольну справу, вітає кожну творчу ініціативу та старатиметься включати молодих людей до конкретних завдань.

11. ОУН на рідних землях зобов'язувала кожного свого члена бути готовим до найбільшої жертви. ОУН за кордоном вимагає від своїх членів активності і жертви труда та грошей, особливо в акціях допомоги Батьківщині.

Зміст

- 5 І. Чорній: Про конференцію
- 10 Д. Ребет: Історія і дійсність — діаспора і материк
- 26 Б. Кордюк: Українська визвольна проблема на тлі світових подій
- 42 А. Камінський: До становища на Україні
- 53 І. Козак: Політичні аспекти допомогових акцій
- 63 Н. Самокиш: Допомога в'язням і їх родинам в СРСР
- 70 Постанови VI Делегатської конференції ОУНз

